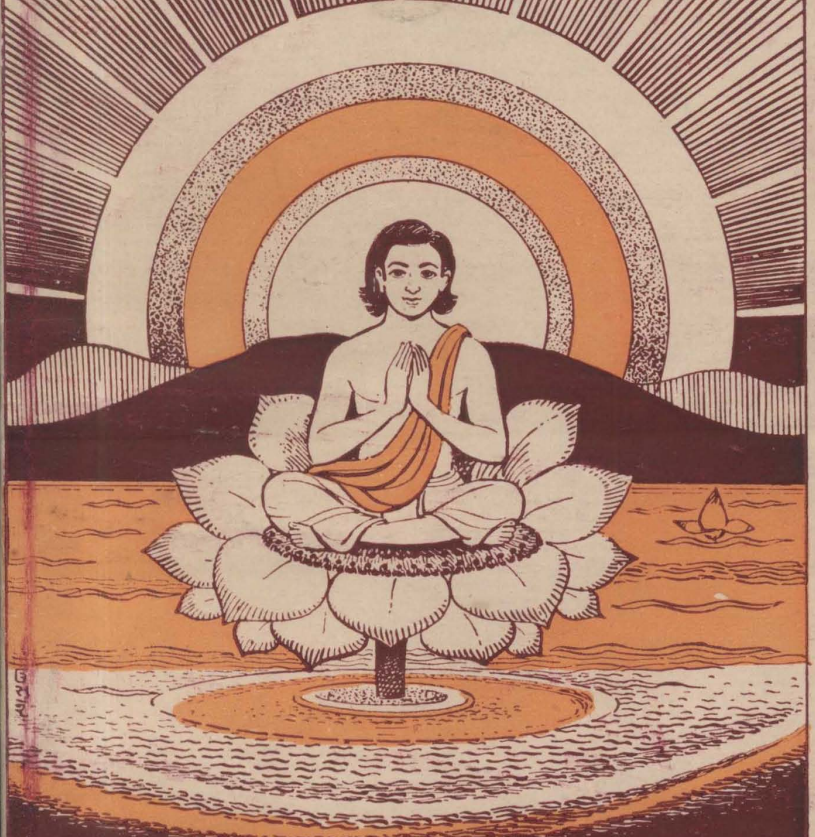

गुपतगो अरुणोदय

संस्करण : मुनिश्री देवेन्द्रसागरण्य
मुनिश्री भृंगसागरण्य
मुनिश्री निर्मलसागरण्य

જીવનનો અરુણોદય

(ભાગ ૪)

(પ. પૂ. આ. શ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મ.
સાહેબનાં પ્રવચનોમાંથી સંકલન)

જ્ઞા શ્રી દેવમુક્તિસાગરમણિ જ્ઞાનમંદિર

— : સંકલનકાર : —

મુનિશ્રી દેવેન્દ્રસાગરજી
મુનિશ્રી મંગલસાગરજી
મુનિશ્રી નિર્મળસાગરજી

— : પ્રકાશક : —

શાહ શાન્તિલાલ મોહનલાલ
શાહ અમૃતલાલ હીરાલાલ

: પ્રકાશકો :

શાન્તિલાલ શાહ
અમૃતલાલ શાહ

વીરનિર્વાણુ : સંવત ૨૫૦૫
ફાગણ સુદ ૩ : વિ. સં. ૨૦૩૫
૧ માર્ચ, ૧૯૭૯
સર્વ હક પ્રકાશકને સ્વાધીન

શાહ અમૃતલાલ હીરાલાલ
A ૧/૨ શ્રાવકનગર ફ્લેટ, અલકાપુરી સોસાયટી,
આશ્રમ રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪
ફોન નં. ૪૭૩૧૩

: મુદ્રક :

ડાહ્યાભાઈ એમ. પટેલ
લગવતી મુદ્રણાલય
૧૯, અગ્રય એસ્ટેટ
દુધેશ્વર રોડ
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧

અમારા જીવનના પરોપકારી પ્રવચનકુશળ
 પરમ પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી
 મહારાજ સાહેબના કરકમલમાં સાદર

સમર્પણ

શાન્તિલાલ શાહ
 અમૃતલાલ શાહ

प्रवचनकुशल प. पू. व्याख्यार्थ
श्री पद्मसागरसुरिचरण महाराज साहेब

નિવેદન

પરમ પૂજ્ય પ્રાતઃસ્મરણીય, શાંતમૂર્તિ આચાર્ય ભગવંતશ્રી કૈલાસસાગરસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય પરમ પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી કલ્યાણસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના પ્રખર વ્યાખ્યાતા શિષ્યરત્ન આચાર્યશ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના વાલકેશ્વરના (મુંખાઈ) ચાર્તુમાસમાં નિયમિત વ્યપાતાં પ્રવચનોમાંથી સારભૂત અવતરણ કરીને તેઓશ્રીના આજ્ઞાંકિત શિષ્યો મુનિશ્રી દેવન્દ્રસાગરજી મ. સા., મુનિશ્રી મંગલસાગરજી મ. સા., મુનિશ્રી નિર્મલસાગરજી મ. સાહેબે સંકલન કરેલ છે.

પ્રવચનનો લાભ આપ સહુને મળે એ શુભ આશયથી “જીવનનો અરુણોદય ભાગ-૩” નામથી તા. ૧-૧૧-૭૮ના રોજ પ્રકાશિત કરેલ. પૂજ્ય આચાર્ય દેવનાં પ્રવચનનો લાભ બધાને મળે તે હેતુથી “જીવનનો અરુણોદય ભાગ-૪” પ્રકાશિત કરતાં આનંદ થાય છે.

આ પુસ્તકનું સુંદર છાપકામ બહુ ટૂંક સમયમાં કરી આપવા બદલ અમે ભગવતી પ્રિન્ટર્સના સંચાલકોનો તેમ જ ડિઝાઇન બ્લોક ટૂંક સમયમાં કરી આપવા બદલ ગ્રાફિક સ્ટુડિયોના સંચાલકોનો અને ટાઇપલ સુંદર રીતે છાપી આપવા બદલ સાધના પ્રિન્ટિંગ પ્રેસના સંચાલકોનો આભાર માનીએ છીએ.

આ પ્રકાશનમાં કદાચ કાંઈ સ્ખલના રહી ગઈ હોય તથા વીતરાગ પરમાત્માની આજ્ઞા વિરુદ્ધ કંઈ પણ લખાયેલું હોય, તે બદલ અમે ‘મિચ્છામિ દુક્કડ’ અર્પી શ્રીસંઘની તથા સુજ વાચકોની ક્ષમા યાચીએ છીએ.

અમદાવાદ,
દ્વગણ સુદ ૩
તા. ૧-૩-૭૯

સંઘસેવકો
શાન્તિલાલ શાહ
અમૃતલાલ શાહ

ધર્મ મંદિર-ઉપાશ્રયમાં નહિ, દુકાનમાં જિવાવો જોઈએ

સત્ય એ ધર્મનું ઉત્પાદક બળ છે, આત્મા સત્યના પ્રકાશમાં પ્રતિષ્ઠિત થાય તે દિવસથી મોક્ષની યાત્રા શરૂ થાય, અને જીવનમાં દ્વંદ્વ, સંઘર્ષ, કલેશ રહે નહિ; આત્મા માટે સત્ય પરમ ઔષધ, પરમ સાધન મનાયું છે. સત્યના પ્રકાશમાં જ સ્વયંની — પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. આવી પ્રાપ્તિ જેને થાય તે બીજાને પણ માર્ગ બતાવી શકે છે.

સત્યની પ્રાપ્તિમાં અહં મુખ્ય વિઘ્ન છે કારણ કે અહં અસત્યનું પોષણ કરે છે. મારો પ્રયાસ આ અહંને તોડવાનો છે, તો જ સ્વયં શુદ્ધ બને. શુદ્ધિ પહેલી જરૂરી છે — સિદ્ધિ મેળવવા માટે. જીવનનો અહં ભારે ભયંકર છે.

અર્જુનને કૃષ્ણે સત્ય વડે ધર્મ પેદા થાય છે એવું કહ્યા પછી તેવા સત્યનો માર્ગ બતાવવા કહે છે કે, “દયા દાનેન વર્ધતે.” હૃદયની કરુણાથી એ ધર્મ મળે અને તેની પુષ્ટિ થાય. નિષ્ક્રિય ધર્મ સક્રિય બને અને જીવનને પ્રકાશિત કરે.

ધર્મ મંદિર, ઉપાશ્રયમાં નહિ દુકાનમાં, કુટુંબમાં જિવાવો જોઈએ. સમગ્ર આચરણ એનાથી ભરાઈ જાય તો દુકાન અને મકાન મંદિર બની રહે, જીવન પૂર્ણ બને. દયા અને દાન તેના માર્ગ કહ્યા.

દયા — કરુણા કેવી રીતે બતાવાય ? અહં દયા — કરુણા — ને પ્રગટવા દેતો નથી. બીજા પ્રત્યે દૃષ્ટા જન્માવે છે. પ્રેમનો

૬

જીવનનો અરુણોદય

નાશ કરાવે છે. અહં નષ્ટ થાય તો જ જીવનનો સાચો માર્ગ ખુલ્લો થાય. દયાળુતા - ઉદારતાના રક્ષણ માટે અહંને દૂર કરવો જરૂરી છે.

અહં ઘણો બળવાન અને જિદ્દી છે. જાંચે સુધી પહોંચનારા જ્ઞાનીઓને પણ તે છોડતો નથી. વાણી પૂર્ણતયા નિર્દોષ જોઈએ. સામાના આત્માને વિવેકસમાધિ અપાવે એવી — સત્યં પ્રુચાત પ્રિયં પ્રુચાત—આત્માની વૃત્તિને શુદ્ધ કરવા અહંનો પરિત્યાગ જરૂરી છે.

આચાર્યશ્રી કહે, હું એમ કહું કે જગતમાં બધાથી મહાન હું છું તો તમે કહો કે એવું કેમ શક્ય અને ? હું સિદ્ધ કરી બતાવું ?

તમને પૂછું : વિશ્વમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ દેશ કયો ? તો તમે શું કહેશો ? ભારત જ ને ! અને પૂછું કે તેમાં સૌથી સારો પ્રદેશ કયો ? તો શું તમે ગુજરાત નથી કહેવાના ? ગાંધી-હેમચંદ્રાચાર્ય જેવા જ્યાં થયા !

ગુજરાતમાં સુંદર-સારું શહેર કયું ? તો તમે ભાવનગર જ કહેવાનાને ! તેમાં સુંદર ? તો તમે કહેશો ટાઉનહોલ. તેમાં ઉત્તમ તો પ્રભુ સંબંધી પ્રવચન સંભળાવી રહેલ મને જ ગણાવોને ! આ અંદર રહેલાં વિવિધ અહંનું પરિણામ છે, દરેક પોતાના અહંને દલીલથી સાબીત કરી શકે છે.

દયાના પાલનમાં પણ નમ્રતા જોઈએ. હું કોઈ પર ઉપકાર નથી કરતો - મારા પર - સ્વયં પર ઉપકાર કરું છું

જીવનનો અનુભવ

૭

એવી ભાવના દયામાં જોઈએ. વિચારપૂર્વક આચાર બંધાય તો તે આચારમુક્ત બનાવે.

અહિંસા ધર્મને જિવાડનાર પ્રાણવાયુ છે, બર્નાર્ડ શૌને નોબેલ પ્રાઈઝ મળ્યું. સન્માનમાં પાર્ટી જોઈવાઈ, જેમાં માંસાહાર હતો. શૌ પર મહાવીરની મોટી અસર હતી. એ કહે: મારું શરીર આ મુઠ્ઠાં દાટવાનું કબ્રસ્તાન થોડું છે? આજે પશ્ચિમમાં બે કરોડ શાકાહારી છે પણ આપણે રિવર્સમાં ચાલીએ છીએ. બર્નાર્ડ શૌએ પોતાના અંતિમ વીલમાં લખ્યું છે: પુનર્જન્મ હોય તો મને ભારતમાં અને જૈન કોમ્યુનીટીમાં મળે. આવી પરમશ્રદ્ધા અહિંસામાં હોવી જરૂરી છે

ભગવાન મહાવીરે જે અંતિમ પ્રવચન આપેલ તેની પાછળ કશી આકાંક્ષા નહોતી. અનુયાયીઓ તૈયાર કરવાનો હેતુ ન હતો. પોતાને જે મળ્યું તે બધા આત્મા મેળવે તે એક માત્ર તેનું લક્ષ હતું. એ પ્રવચન સ્વયંની પૂર્ણતા અને પવિત્રતા માટે ઉપયોગી છે. સ્વયંની પ્રાપ્તિ, સ્વયંની ઉપલબ્ધિ થાય તો સ્વમાં સર્વને અને સર્વમાં સ્વને માનવાનું — જોવાનું શક્ય બને.

પરોપકાર

મનનો સ્વભાવ મોટા માણસોના ઘરમાં સોફા હોય છે તેના જેવો છે. સોફાની ગાદીમાં સિંગ હોવાથી ઉપર

૮

જીવનનો અનુભવ

એસો એટલે તે દબાશે. પરંતુ જેવા ઊભા થયા કે પાછી હટી તેવી ને તેવી ઊંચી થઈ રહેવાની! મનનું પણ આલું જ છે. અહીં ઉપાશ્રયમાં પ્રવચનના પ્રેશરથી દબાયેલું રહેશે, પણ બહાર ગયા કે પાછું એનું એ. મનનો સ્વભાવબદલાય નહિ ત્યાં સુધી આ સ્થિતિ દૂર થાય નહિ. ‘સંસાર મારો છે’ એવો એનો ભ્રમ ગયા પછી જ તેમાં પરિવર્તન શક્ય છે.

આચાર્યશ્રીએ સ્વયં દ્વારા સ્વયંને જાણવાની - સ્વયંને પ્રાપ્ત કરવાની વાત આગળ ચલાવતાં કહ્યું કે માણસ અહીં લાખ માઈલ ઊંચે ચંદ્ર પર જાય કે આટલાંટિકના ત્રીસ હજાર ફૂટ ઊંડા પાણીને તળિયે પહોંચે કે પૃથ્વીની ચારે પાસ ખંડેખંડમાં ભ્રમણ કરે, તોપણ તેનાથી તેની પૂર્ણતાની, સ્વયં પ્રાપ્તિની યાત્રા પૂરી થવાની નથી.

એ પ્રાપ્તિ માટે તેને કયાંય જવાની જરૂર નથી. એ યાત્રા ઘણી અલ્પ છે માત્ર મન સુધી પહોંચાય એટલે તે પૂર્ણ થાય છે. સ્વના અને પરના મન સુધીની જ એ યાત્રા છે. સ્વ અને પરનું મિલન થતાં જ એક ઉદ્ધારતા પ્રગટશે, અને સમજશે કે જે બીજા માટે કરું છું તે બીજા માટે નથી, સ્વ માટે જ છે. એ પછી મનની મલિનતા નહિ રહે. સવાલ બીજાના દિલ અને દિમાગમાં પહોંચવાનો છે.

સમુદ્રને રત્નાકર કહેવાયો છે. વૈજ્ઞાનિકો કહે છે કે સમુદ્રમાં જે સંપત્તિ છે તે પ્રાપ્ત કરી શકાય તો જગતમાં કોઈ ગરીબ રહે નહિ. આચાર્ય ભગવંતે કહ્યું: માણસના

જીવનનો અનુભવોદય

૯

આંતરજગતમાં એથીયે અપાર સંપત્તિ છે. જિજ્ઞાસા અને રુચિ હોય તો તે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ભગવાન મહાવીર પરમ દાની છે. એમણે અત્યંત કષ્ટો વેઠીને જે પ્રાપ્ત કર્યું તે તેમણે આપણને દાનમાં આપી દીધું છે. આત્માને જાણવાની અને જાણીને એ આત્માને પરમાત્મા બનાવવાનો પ્રોસેસ એમણે આપણને મક્કતમાં આપ્યો છે. આપણી સ્વયંની મૂર્છા દૂર કરવાની યાવી એમણે બતાવી છે.

આપણે પણ જીવનમાં દાન અને પરોપકારને લાવવા રહે છે. હજારોને મારવાનું સહેલું છે, એકને બચાવવાનું કઠણ છે, એકનાં આંસુ લૂછવાનું કઠિન છે. તુલસીદાસજી એ કહ્યું છે :

પાની ઠૂંખાઠે નાવમેં
 ધરમેં ખાઠે દામ;
 દાનોં હાથ ઉલચિયે,
 યહિ સયાનો કામ.

નાવમાં પાણી ભરાય તો બચવા માટે ઉલેચતા રહેવું પડે છે તેમ તિબ્બેરી ભરાઈ જાય તો પરોપકારાર્થે તેને ખાલી કરતા રહેવી જોઈએ. નહિતર એ ધન સારાયે પરિવારને ડુબાડનારું બને છે. ધનનો દસમો ભાગ તો પરોપકારમાં વાપરો જ. સંગ્રહ કરવો બસ નથી, વિવેક અને ઉદારતા-પૂર્વક તે વાપરવું પણ જોઈએ.

સત્કર્મો

જિંદીપણમાં ક્રોધ સાથે જો અવિવેક પણ લખે તો લયંકર વિનાશ સર્જે છે. વાત વાતમાં જીદ ચાલુ થાય તો ડાહ્યા માણસોએ મૌન ધારણ કરી નમતું આપી દેવું હિતાવહ છે.

જે વ્યક્તિ નમતું આપી દેવાની વૃત્તિ કેળવે તે મહાન બને છે.

ક્રોધમાં લીધેલ નિર્ણય અને કાર્ય ઘણી વાર એવું લયંકર પરિણામ લાવે છે કે જેનો પશ્ચાત્તાપ જિન્દગી પર્યંત રહે છે.

જે વ્યક્તિ પોતાની જિંદૂવા પર સયંમ રાખી શકે છે તેનું દરેક સ્થળે માન - સન્માન થાય છે.

જિંદૂવાનું વહેણ બંધ થતાં જ હૈયાનું વહેણ ખૂલી જાય છે. મૌનથી સંકલ્પબળ વધે છે.

જે વ્યક્તિ સત્કાર્યો કરે છતાં જાહેરમાં દર્શાવવા ઈચ્છે નહીં તે મહાપુરુષ. આથી જે કંઈ સત્કર્મો કરે તે ગુપ્ત કરે અને યશોવણ ન રાખે.

સત્કર્મો એ કલ્યાણરૂપી વૃક્ષનાં મૂળ છે. જેમ વૃક્ષનું મૂળ ગુપ્ત હોય તેમાં જ વૃક્ષની સલામતી છે તેમ સત્કર્મોની ગુપ્તતા કલ્યાણની સલામતી છે.

બીજાને સુધરવાનો ઉપદેશ દેનાર પંડિતોને પોતાને

જીવનનો અરુણોદય

૧૧.

જ સુધરવાની ઘણી વાર જરૂર હોય છે.

તમે જેમ મહેમાનોનું સ્વાગત કરો છો એમ સુખ અને દુઃખનું પણ મહેમાન ગણી સ્વાગત કરો.

સુખી લોકોએ કદી કોઈની અવગણના કરવી જોઈએ નહીં. કારણ કે મન અને તન સદાય સૌનાં સારાં રહેતાં નથી, જ્યારે એ તમારી પાસે નહીં રહે ત્યારે લોકો તમારી અવગણના કરશે.

દુઃખ કરતાં સુખ પચાવવું મુશ્કેલ છે. સુખને પચાવતાં શીખો. દુર્યોધન, કંસ અને જરાસંઘે સુખમાં જ પાગલ થઈ અનર્થો સર્જ્યા.

મહાપુરુષની વાણી

જે માણસમાં મુક્તિની ભાવના હોય છે તેના મનના વિચાર ઉદાર હોય છે. અને તે કોઈની સાથે ઝઘડો કરતો નથી.

સંસાર છોડવો સહેલો છે પણ વસ્તુ ઉપરનો મોહ છોડવો સહેલો નથી. ચક્રવર્તીઓ છ ખંડને તણખલાની માફક છોડી દે છે અને જરૂર ઊંચી ગતિ પ્રાપ્ત કરે છે.

પારસમણિનો સ્પર્શ થતાં લોખંડ સોનું બની જાય છે. સમ્યક્ત્વ સ્પર્શ પછી અહંકારવાળું હૃદય મીઠું જેવું બની જાય છે. માનવી જ્યારે નમ્રતાવાળો બને ત્યારે જ

૧૨

જીવનનો અરુણોદય

જગતમાં ઉપયોગી અને છે. પરીપક્વ કેરી મધુર હોય અને ઢોલકોને ઉપયોગી હોય છે તેવા ઉપયોગી આપણે બનવાનું છે.

ધર્મ જતો રહ્યો છે. આપણી શ્રદ્ધાની શક્તિ વિશિષ્ટ છે. જે શ્રદ્ધાની શક્તિ ક્ષીણ થાય તો જીવન ખલાસ થાય છે.

જ્ઞાન નકામું નથી પણ શ્રદ્ધાથી જ્ઞાન મળી જાય તો તે આત્માને ઉદ્ધાર કરે છે.

મહાપુરુષોની વાણીમાં સર્વ કામ, ધર્મ અને મોક્ષ હોય છે. પણ આ ચારે વાતો વ્યવસ્થિત હોય છે અને છેવટે આપણી દિશાનો મોક્ષ જ છે. જે નિસરણીમાં પગથિયાં ન હોય તો આપણે ઉપર ચડી શકતા નથી.

અમુક મર્યાદા સુધી જ અર્થને રાખવાનો છે. અર્થને જીવનનું સાધ્ય બનાવ્યું તો આપણે ડૂબી જઈએ છીએ. આજે તો જીવનનાં દરેક ક્ષેત્રોમાં અર્થ પેસી ગયો છે. અને જીવનનું ધ્યેય બની ગયો છે.

પાંચ ઇન્દ્રિયોને મર્યાદિત રાખવાની છે. મર્યાદાથી સમાજ વ્યવસ્થિત ચાલે છે. જીવનમાં વાસનાને તિલાંજલિ આપવાની છે. પત્ની તરફ ઉચ્ચ ભાવના રાખવાની છે.

જીવનમાંથી પશુવૃત્તિને દૂર કરવાની છે. બ્રહ્મચર્ય-મર્યાદા જીવનમાં જરૂરી છે.

કામ જ્યારે શુદ્ધ બને છે ત્યારે પ્રેમ થાય છે અને પછી વિશ્વ પ્રત્યે પ્રેમ થાય છે અને આપણું જીવન ધીમે ધીમે ભગ્ને આપે છે.

જીવનનો અરુણોદય

૧૩

માટીને શુદ્ધ બનાવીએ તો કાચ બની જાય છે અને ન દેખાતાને તે બરાબર દેખાડે છે. આપણી વૃત્તિઓ જે સારી બની જશે તો આપણે ઘણા આગળ નીકળી જશું.

ઘરમાં જે રામ હોય તો સીતા જરૂર આવશે.

સંયમ દ્વારા મોક્ષ

જગતમાં કોઈ એવો પદાર્થ નથી કે તેનો સ્વભાવ બદલાય નહિ. આરસની શિલ્પકૃતિઓ પણ ઘસાઈ જાય છે. આ પાંચે ભાવો લોકોમાં રહેલા છે.

ટાઈમસર ઊંઘ આવે છે, ટાઈમસર ભૂખ લાગે છે. એલાન અવસ્થામાં શ્વાસોચ્છવાસ ચાલ્યા કરે છે. દૂધમાં મેળવણુ નાખતાં દહીં બનવાનું કામ પરિણામિકનું છે. વસ્તુનો વિયોગ થતાં આઘાત કરવાની જરૂર નથી. ચૌદ રાજલોકના જીવોની સાથે લોકો સગા થઈ ગયા છે.

મોસંબી ખાઈને ફેતરં ફેંકી દીધાં. તે ફેતરં ગાયે ખાધાં અને પાછું તે ગાયનું દૂધ લોકો પીએ છે. પૂર્વ-ભવમાં વેરને લીધે ગંગદત્વની (પોતાના છોકરાની) ઉપર લીમાવલીને વેર ઉત્પન્ન થયું અને તે વેરને એરુએ શાંત કર્યું. રાજલલિતને જાતિસ્મરણ થયું અને ચારિત્ર્ય લઈને લલિતાંગને તો દેવલોક મળી ગયું. સાધુપણામાં અહિંસક, સંયમી અને તપસ્વી તત્વોથી સાધુ થવું શોભે છે.

૧૪

જીવનનો અનુભવ

ગંગદત્તને પોતાનું આખા જીવનનું દુઃખ યાદ આવી ગયું અને જો આ સંયમનો પ્રભાવ હોય તો આવતા ભવમાં મને બધા તરફથી ખૂબ જ પ્રેમ મળે તેવું નિચાણ કર્યું. સંયમના સરોવરમાં મલિનતા આવી ગઈ. આર્તધ્યાન ખૂબ જ કર્યું.

સંયમ તો મોક્ષમાં પહોંચવા માટેનું ધામ છે એમ રાજલલિતાંગ સમજાવે છે. અને એક ક્ષુકકની વાર્તા કરે છે. એક ગરીબને ત્યાં ખૂબ જ છોકરીઓ જન્મે છે. અને પછી એક પુત્ર ખૂબ જ ખોડવાળો અને ખુદ્દિહીન જન્મે છે.

પોતાની પ્રાહ્મણી હતી અને વિપત્તિમાં છોકરાની મા મરી ગઈ અને પોતાની દીકરીઓ બધાને વહેંચી નાખી અને મૂર્ખ છોકરાને કોઈ રાખતું નથી.

ઓપક્ષધિક સમ્યક્ત્વ આવે અને ચાલ્યું પણ બંધ છે. નળિયાંમાં રહેલો કચરો ઉપર આવતાં પાણી ડહોળાઈ બંધ છે તેમ મનમાંથી સારી ભાવના જતાં મન ડહોળાઈ બંધ છે.

ચૈતન્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં ચૈતન્યનું લક્ષણ જોયું. ચૈતન્યને ઓળખવો કેમ ? તેની જગતમાં શું વિશિષ્ટતા છે તે જાણવું કેમ ?

જીવનનો અરુણોદય

૧૫

ચૈતન્યનું લક્ષણ ઉપયોગ બે વિભાગમાં, આર વિભાગમાં અને આઠ વિભાગમાં પણ હોય.

એક દર્શન અને જ્ઞાનને બે પ્રકારે ઉપયોગ ચાલે છે. પહેલાં સામાન્ય અને બીજાં વિશિષ્ટ એમ બે ભેદ છે. આંખ વિના જોઈ શકાય છે (મનથી) તેને અચક્ષુ દર્શન કહેવાય છે. આત્માથી જોઈ શકાય તે કેવળજ્ઞાન છે.

આપણે આપણા કરતાં વધારે જ્ઞાનીની સલાહ લઈએ છીએ. આપણને અજ્ઞાની ઢાગતો માનવી કોઈ વાર જ્ઞાની પણ હોઈ શકે છે.

ચૈતન્ય ઉપયોગમાં નથી હોતું ત્યારે વસ્તુનો અંતર સાથે સાર્થ થતો નથી. વિશ્વની અંદર ચૈતન્યનો ઉપયોગ પાંચે ઈન્દ્રિયો સાથે જોડાયે હોય તો જ પાંચે ઈન્દ્રિયો ઉપયોગ પ્રમાણે કામ કરી શકે છે.

તીર્થંકરો આહાર લે છે છતાં તેમને કર્મબંધન થતું નથી. તેઓ તો શરીરને લાડું આપવા પૂરતું જ ખાય છે. ખાવામાં કદી મગન બનતા નથી. જ્યારે આપણે દરેક વસ્તુમાં મગન બનીએ છીએ તેથી ક્ષણે ક્ષણે કર્મ બાંધીએ છીએ.

સંસારમાં રહેવા છતાં સમક્રિતી જીવ સંસારમાં ડૂબતો નથી. અને કર્મ અલ્પ પ્રમાણમાં જ બાંધે છે. જેમ સ્ટીમર પાણી ઉપર ચાલે છે તેમ સમક્રિતી જીવ સંસારથી પર છે.

૧૬

જીવનનો અરુણોદય

માણસને પોતાનું અસ્તિત્વ સાચવીને આત્માને યાદ રાખીને જીવવાનું છે, આત્માને કદી ભૂલવાનો નથી. અને ઉપયોગથી જીવવાનું છે. બાહ્ય વસ્તુમાં આખું જીવન સમર્પણ નથી કરવાનું પણ આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા જીવવાનું છે.

અહંકાર - પતનનું મૂળ

ક્ષાયિક ભાવ ઉત્તમ છે. આવશ્યક ભાવ મધ્યમ છે. ઔદેયિક ભાવ ખરાબ છે, મલિન છે. પ્રીતિને ક્રોધ હણી નાખે છે અને ક્રોધ તે ઔદેયિક ભાવ છે.

ક્રોધમાં માનવતા ભૂલી જવાય છે. ક્રોધનું પરિણામ ભયંકર છે. ઊકળતું પાણી જેમ ઠંડું થાય તેમ ક્રોધનો આવેશ જતાં તે ઠંડો પડી જાય છે. ક્રોધમાં મનનો પ્રકોપ થાય છે.

વિનય અવમાનથી હણાય છે. વિનય અહંકારથી પણ નાશ પામે છે. તીર્થંકરના દીકરા બાહુબલિજીને પણ અહંકારથી વિનય ગુમાવવો પડ્યો હતો.

વિનય ન હોય તેને કદી મોક્ષ મળતો નથી.

જેમ પહાડ આડો હોય તો સૂર્યનો પ્રકાશ મળતો નથી તેમ અહંકાર રૂપી પહાડ આડો હોય તેને કદી કેવળજ્ઞાનનો પ્રકાશ મળતો નથી.

સ્થૂલિભદ્રજીએ જેની સાથે બાર વર્ષ સુધી કામરાગ ભોગવ્યો હતો તે જ કૌશ્યાની સાથે ચોમાસું કર્યું. આર

જીવનનો અરુણોદય

૧૭

મહિના સુધી કર્મથી, મનથી અને વચનથી બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું.

એક એલાએ સિંહની ગુફામાં, એકે કૂવાના કાંઠે અને એકે સાપના રાફડા ઉપર અને ચોથાએ કોશ્યાને ત્યાં ચોમાસું કર્યું. ત્રણેને ગુરુએ દુષ્કર કહ્યું પણ ચોથાને તો દુષ્કર, દુષ્કર અને દુષ્કર જ કહ્યું.

જે કામ સિંહ કરી શકે તે કામ શિયાળ કરવા બંધ તો શિયાળ મરી બંધ છે. ત્રણે મુનિઓ કોશ્યાને ત્યાં ચોમાસું કરવા ગયા પણ તે ત્રણે ચરિત્રથી પડી ગયા.

આવા ત્યાગી સ્થૂલિલદ્રને પણ એક વાર અહંકાર આવ્યો અને પોતે સિંહનું રૂપ ધારણ કર્યું. મુનિ મોક્ષને મેળવવા માટે ત્યાગને સહન કરે છે.

ત્યાગનો દેખાવ નથી કરવાનો પણ ત્યાગ તો આત્માને જાંચે લઈ જવા માટે છે. સ્થૂલિલદ્રને મનનો ઔદ્ધિયીક ભાવ આવતાં વિનય ચાલ્યો ગયો અને તેને કારણે તેમને ચાર પૂર્વના અર્થ શીખવા ન મળ્યા.

માયા મૈત્રીને મારી નાખે છે. માયા આવે એટલે હંલ જિલો થાય છે. માયાનો પડદો ચાલ્યો જતાં સમભાવ આવે છે. સાચા ધ્યેયને સિદ્ધ કરવા માટે પણ માયા નથી કરવાની. મલ્લિકુન્દરીને પણ માયાને લીધે સ્ત્રીનો અવતાર લેવો પડ્યો હતો.

સખળ ધ્યેયને મેળવવા સાધનો પણ સખળ જોઈ એ.

જી. અ. ૨

૧૮

જીવનનો અનુભવ

મોક્ષ આપણા જીવનનું ધ્યેય છે. અને તેને પ્રાપ્ત કરવા ઊંચામાં ઊંચાં દર્શન અને ચરિત્ર જોઈ શો, અને માર્ગ ઉપર ચાલતાં મોક્ષ પ્રાપ્ત થશે.

માયા આપણી સહૃદયતાને તોડી નાખે છે. માયાને લીધે માણસનો ભ્રમ તૂટી જાય છે. ઐદિયીકભાવથી લોભ પણ આવી જાય છે.

તપશ્ચર્યા

આત્માનું નામ જાણીએ છીએ પણ તેનું રૂપ જાણી શકતા નથી. જે રૂપ એવું છે કે સૂર્યના પ્રકાશ કરતાં પણ વધારે પ્રકાશિત છે. આત્મ રૂપ આત્માનું છે.

ચાલવું પણ ગતિ છે અને ધ્યેય તરફ ચાલવું તે પણ ગતિ છે. પણ અન્નેમાં ઘણો જ ફરક છે. ઘાણીને બળદ પણ ગતિ કરે છે અને જ્ઞાની પણ ગતિ કરે છે. એકની ગતિ ફેગટ જાય છે જ્યારે જ્ઞાની ગતિ સંસારથી મુક્ત કરાવે છે.

સુવર્ણને શુદ્ધ કરવા તેજાબનો ઉપયોગ થાય તેમ આત્માને શુદ્ધ કરવા પર્યુષણના દિવસો મહા ઉપયોગી છે.

મંદિરમાં અરિહંતનું રૂપ જોવા જવાનું છે, નહિ કે ધમાલ કરવા. રૂપનું દર્શન અરિહંત કરાવે છે.

જ્યારે ભગવાનનું રૂપ જોવા જાઓ ત્યારે મનને ઉમંગ-ભર્યું અને શાંત રાખો.

જીવનનો અરુણોદય

૧૯

આજે આપણે જેવું તેવું ખાઈએ છીએ તેથી આપણા વિચારો શુદ્ધ નથી.

વાટને જ્યારે જ્યોતનો સ્પર્શ થાય છે ત્યારે દીપક પ્રગટે છે. વિદ્વાન પણ જ્યારે દારૂ પીએ છે ત્યારે ગાંઠો બની જાય છે. પણ જ્યારે દારૂનો નશો ઊતરી જાય છે ત્યારે પાછો વિદ્વાન બની જાય છે.

ખરાબ વસ્તુ ખાવાથી આપણું મન વિકારી બને છે. તપશ્ચર્યાથી કર્મો બળી જાય છે. તપશ્ચર્યાથી માણસની પ્રકૃતિ નિર્મળ બને છે.

તપશ્ચર્યા તનની, મનની, વિચારોની શુદ્ધિ માટે યથા-શક્તિ કરવાની છે.

અશુદ્ધ મનને કેમ શુદ્ધ કરશો ? અંતરની સાધના એટલે મનની શુદ્ધિ કરવાની છે. બધું કરીએ પણ એ અંતર સારું ન કરીએ તો બધું સારું કરેલું નકામું જાય છે.

અંતરમાં જે વેરઝેર ભરેલાં હોય તો ગમે તેટલો ધર્મ કરીએ તો પણ તે નકામો જાય છે.

અહિંસા, સંયમ અને તપ એ જીવનનાં અણુમોલ સાધન છે. આ ત્રણ વસ્તુ જે જીવનમાં ઊતરી જાય તો આત્માનો ઉદ્ધાર થઈ જાય છે.

સમ્યક્તવની શકિત

દુનિયામાં મોક્ષ છે કે નહિ?

તુંબડાને પાણીમાં નાખતાં તેનો કીચડ ફર થતાં તે: તુંબડું ઉપર આવે છે. સંસારમાં આઠ કર્મોનાં આવરણો ફર જતાં મોક્ષ મેળવી શકાય છે.

લગવાન હાથમાં વાસક્ષેપ લઈને તીર્થ ચલાવવાની તાકાત ગોત્તમ સ્વામીને આપે છે, લાયક આત્મા વિના કોઈ આત્મા ગણુધર ખની શકતો નથી. સમ્યક્તવની તાકાત એ છે કે અંધારું હોય ત્યાં અજવાળું થઈ જાય છે. જ્ઞાનીનો સ્પર્શ થતાં અંતરમાં અજવાળું થઈ જાય છે. તીર્થંકરો શાસન ચલાવી શકતા નથી, ગણુધરો અને સાધુઓ જ શાસન ચલાવે છે.

લગવાન ગયા તે રાત્રિએ શ્રીવાલરૂપી તેજ પાથરું. નંદીષેણુ ભાઈ બહેનના ઘેર આશ્વાસન લેવા ગયા ત્યારથી ભાઈબીજ શરૂ થઈ. લગવાન મહાવીરના સંપ્રદાયમાં એક ભાગના શ્રાવક અને ત્રણ ભાગની શ્રાવિકાઓ હતી.

આસો પુષ્કિંમાના દિવસે ગિરનાર ઉપર પ્રભુ નેમિનાથને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. કૃષ્ણ વિચારે છે કે એક જ વૃક્ષની બે શાખા : એક શાખા ત્યાગના માર્ગે અને એક શાખા ભોગને માર્ગે છે.

આદિ પ્રભુનાં લગ્ન થયાં તેમના જન્મનામાં પાપ ન.

જીવનનો અરુણોદય

૨૧

હતું અને મક્કાર ઘિઝ્કાર તેમની સજા હતી. ચૂગલીઆઓ કમળનાં પાંદડાંમાં પાણી લઈને પ્રભુના પગમાં પાણી નાખીને પ્રભુનો રાજ્યાભિષેક કર્યો.

દુનિયામાં પહેલી વખત ચાર જાતની સ્થાપના થઈ. માનવજાતિની વ્યવસ્થા પહેલી વખત પ્રભુએ કરી હતી. વેદોમાં ચન્દ્રવેદ જૂનામાં જૂનો વેદ છે. અને તે વેદમાં પ્રભુનું નામ છે. એક વાર ભગવાન હાથી પર બેઠા હતા.

ભગવાન ઋષભદેવે ઐઘ આપ્યો : અનાજ અગ્નિમાં નહિ પણ વાસણમાં નાખો. એ રીતે શરૂઆત થઈ. બીજી કળા, કુંલકળા, ચિત્રકળા—કપડાં પહેરવાની કળા શિખડાવી. કપડાં કેમ વણવાં તે શીખવા હબમત કરવાની કળા શીખડાવી. ચાર જાતની કળા શિખડાવી.

૨૦ વેદ એક કળાના થાય. કુલ ૧૦૦ કલા શિખડાવી, ૮૦ શિલ્પ, ૨૦ મૂળ કળા શિખડાવી, ઉત્તરના ૮૦ વેદ, મૂળના ૨૦ વેદ થયા. કુલ ૧૦૦ કળા થાય છે, લખવાની કળા ૭૨ પ્રકારની, પુરણની કળા અને ૬૪ કળા સ્ત્રીઓને શિખડાવી પુત્ર અને પુત્રીને શીખડાવે છે. જમણા હાથ વડે બ્રાહ્મીને લખવાની કળા શીખડાવી. ડાબા હાથ વડે ગણિતની કળા સુંદરીને શીખડાવી. બ્રાહ્મીના નામની લીટીનું નામ બ્રાહ્મી પાડયું. પુરુષનાં ૭૨ લક્ષણો બાહુબલિને શીખડાવવામાં આવી.

સુપાત્રે દાન

લગવાન તો આપણા છે માટે આપણે જ હાથે તેની પૂજા કરવાની છે. વ્રતોમાં પણ પ્રસાદ આપી જાય છે, ધામ-ધૂમમાં હાજર રહીએ અને સાચી ભીડમાં ઊભા રહેતા નથી.

આજકાલ વિવેક ચાલ્યો ગયો છે. તેને પાછો લાવવાનો છે. આપણું શાસન તો ભાવનાઓથી રંગાયેલું છે.

ભાવના ભવનાશિની છે. પૂજના નિમિત્તથી દાન દેવાનો પ્રવાહ ચાલે છે, હજારોમાં એકબે વિરલા જ આચાર્યો થાય છે અને તેમનાથી શાસન ચાલે છે. જેમ હીરાની સાચી કિંમત ઝવેરી સાચી કરશે ત્યારે ખીજાઓને ઝવેરીની સાચી કિંમત હોતી નથી તેમ હીરાની પણ સાચી કિંમત તેઓ કરી શકતા નથી.

જિનેશ્વર લગવાનની વાણીને પહેલાં સાંભળવાની છે, કમળ સરોવરમાં ખીલી ઊઠશે અને ઉકરડામાં કરમાઈ જશે. ખીલેલાં કમળને જોવાની શુભ ભાવના રાખવી.

ખેડૂતો ખીજને લઈ વાવવા માટે ભૂમિને ઉત્તમ બનાવે છે. અને ખીજ પણ સડેલું લેતા નથી. ઉત્તમ વાણી ઉત્તમ હૃદયમાં પહોંચીને સુંદર ફળો આપે છે.

પાંચમા આરામાં દાન પણ અયોગ્યતામાં દેવાશે. દાન પ્રામાણિકતાનું નહીં હોય તેથી સારાં ક્ષેત્રોમાં દાન નહિ દેવાય.

જીવનનો અરુણોદય

૨૩.

સિનેમાની ટિકિટો રંગમંડપના તમાશા, માનપત્રના મેળાવડા વગેરેમાં દાન અપાઈ જાય છે. યોગ્ય ક્ષેત્રમાં દાન મળતું નથી. લગ્નમંડમાં જેટલું દ્રવ્ય વપરાય છે તેટલું દીકરીને દેવાતું નથી.

દાનનો પ્રવાહ અયોગ્યે હશે તેથી દીધા પછી આનંદ નહીં મળે. સડેલું દાન ઊગતું નથી તેમ અયોગ્ય દાન પણ ઊગી નીકળતું નથી અને પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય બંધાતું નથી.

કીટો જ્યારે લાકડાને ખોતરતો હોય ત્યારે લાકડામાં ચિત્રો થઈ જાય છે તેમ શુભ ક્ષેત્રમાં દાન અપાઈ જશે તો તે ઊગી નીકળશે.

સુવર્ણકુંભનો કોઈ ઉપયોગ કરતું નથી અને ઠીકરાના કુંભનો સૌ ઉપયોગ કરે છે. સમાજમાં સુવર્ણકુંભ જેવા ગંભીર અને સારા માણસો ઓછા હશે અને ઠીકરા જેવા માણસો સારા માણસોની નિંદા કરશે.

આત્માનો ઉદ્ધાર

જીવના સ્વભાવ પ્રમાણે સર્જન કરવામાં આવે છે. જેવા પ્રકારની પ્રકૃતિ તેવા પ્રકારના આચાર હોય છે.

સંસારીઓ પણ વક્ર અને જડ છે. ભૂલ કરીને ઠપકો આપનારની સામે જડતા કરતા હોય છે.

માણસ ભૂલ કરે છતાં તેનો આશય મોક્ષે જવાનો છે.

૨૪

જીવનનો અરુણોદય

અંતરનો રાગ હોય તો જ સાધુપણું લઈ શકાય છે.

રોગ ઉત્પન્ન થાય, ગોચરી બરાબર ન મળે અને માન ન જળવાય તો વિહાર કરી શકાય છે.

કલ્પસૂત્ર શ્રવણ કરવાથી લાભ થાય છે. પૂજા, પ્રભાવના, સંચમ તપથી જો ૨૧ વાર સાંભળવામાં આવે તો સાત કે આઠ ભવમાં મોક્ષે જાય છે.

હૃદયમાં કેવળજ્ઞાન હોય તોપણ કલ્પસૂત્રનો મહિમા લખી શકાતો નથી.

પર્વને ત્યાગ અને તપથી શોભાવવું પડશે. સારા વાતાવરણથી આપણું જીવન ઉચ્ચ અને છે.

ભગવાન પૃથ્વી ઉપર આવે છે ત્યારે દેવો પણ ભરતક્ષેત્રમાં આવવાની તૈયારી કરે છે.

જિનેશ્વરનો ધર્મ કલ્પવૃક્ષ જેવો છે અને તેની આરાધના કરનાર કોઈ દિવસે દુઃખી થતો નથી.

જે લોકો માખાપને તીર્થ ગણે છે તે માણસો ઉત્તમ છે.

ધીમે ધીમે ચાલવાનું, બોલવાનું, ક્રોધ કરવાનો નહિ, શોકાનું, કપડાં બહુ કઠણ નહિ પહેરવાં, શોકાનું હસવાનું, ધીમે ધીમે ઊતરવું જોઈએ.

ભગવાન મહાવીર સ્વામી પોતાની સાધના કેવી રીતે કરી રહ્યા છે તે જોવાનું છે. અનુભવજ્ઞાન, દર્શન અને આચરણને કેળવી રહ્યા છે. ક્રોધરહિત, લોભરહિત, મન,

જીવનનો અરુણોદય

૨૫

વચન અને કાયાની ગુપ્તિ વડે સુક્રિતનો આનંદ અનુભવી રહ્યા છે. કર્મક્ષય કરવા માટે ખાવાનો, પીવાનો અને સુવાનો વિચાર તેમને આવતો નથી.

નરકમાં, દેવલોકમાં અને મનુષ્યલોકમાં અને તીર્થમાં શું ખની રહ્યું છે તે કેવળજ્ઞાનથી જાણી શકાય છે.

પ્રભુની પહેલી વાણીમાં કેઈએ દેશવિપરિત ન લીધી તેથી તે વાણી નિષ્ફળ ગઈ છે.

ત્રણ લોકની સંખ્યાનું અને ગુણોનું વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી.

જ્યાં સુધી અહંકાર છે, ત્યાં સુધી સારું તત્ત્વ મળી શકતું નથી અને અહંકારનો પરઠો દૂર થતાં આત્માનો ઉદ્ધાર થાય છે.

વિતરાગની વાણી

દરેક જીવનમાં વિવેકની જરૂર છે. વધારે પડતાં વખાણ જીવનને નુકસાન કરે છે.

સમ્યક્ત્વ આવે તો સમજણ આવે અને સમજણ આવે તો લઘુતા આવે અને લઘુતા આવે તો પ્રભુતા આવે.

દુનિયામાં તારાઓ કયાં સુધી હોય કે જ્યાં સુધી ચન્દ્ર ન હોય અને ચન્દ્ર પણ સૂર્ય ન હોય ત્યાં સુધી જ હોય.

૨૬

જીવનનો અરુણોદય.

મહાત્માએ આત્માને સૌથી મોટો માન્યો છે. ઈચ્છા કરવી એ જુદું અને ઈચ્છાશક્તિ એ જુદું. મોક્ષ મેળવવા માટે તીવ્ર ઉદ્યમ જોઈ એ.

વિશ્રવની લાગણીઓનું મિશ્રણ એટલે માનવી.

વગર વિચાર્યું કરનારા માણસો પાછળથી પસ્તાય છે.

લગવાનના હૃદયમાં વિશ્રવપ્રેમની ભાવના વહે છે. તેથી ગૌતમ સ્વામી વિચારમાં ડૂબેલાને બહાર કાઢે છે.

વીતરાગની વાણીમાં તુચ્છતા નથી પણ ઔદાર્ય છે.

દલીલો અને તર્ક જ્યાં સુધી આદર નથી જાગ્યો ત્યાં સુધી જ છે. આપણો આત્મા જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રી ભરેલો છે. આત્માનું લક્ષણ ઉપયોગ છે.

આપણો ઉપયોગ પદાર્થમાથી ઉત્પન્ન થાય છે અને પદાર્થ જતો રહેતાં ઉપયોગ જતો રહે છે. પંચમહાભૂતમાંથી ઉપયોગ આવે છે પહેલાંનો વિચાર બીજો વિચાર આવતાં પહેલો વિચાર જતો રહે છે.

હું વિચાર કરતો અટકી જાય ત્યારે તે માણસ મરી જાય છે. ચેતનાશક્તિ નીકળી જાય છે. તેથી શરીર મહદું બની જાય છે.

પાંચે ઇન્દ્રિયોમાં કોઈ બેહું છે.

પાંચે ઇન્દ્રિયોનું કામ જુદું છે છતાં તેને નિર્ણય તો એક જ છે.

જીવનનો અરુણોદય

૨૭

નાક ન હોય તો સુગંધ આવતી નથી. જ્યારે માણસ ઊંઘતો હોય છે ત્યારે પાંચે ઈન્દ્રિયો કાંઈ કામ કરતી નથી તો સ્વપ્નું ક્યાંથી આવે છે ?

જેમ માણસ રહે તેમ હળવો થઈ જાય છે. જોલે તો મન હલકું થઈ જાય છે. જે પાંચભૂતથી પર એવો આત્મા આ કામ કરે છે.

દેવતાઓ ભોગમાં મગ્ન હોય છે. તેથી તેમને દાન દેવાનું કહ્યું છે. અને દાનવો કૂર છે. એટલે દાનને દયા કરવાની હોય છે.

પ્રમાદ

આત્માનો માર્ગ સાંકડામાં સાંકડો છે. સાધન વધારે એટલે પાપ પણ વધારે.

ઈને આનંદ મળે છે તેટલો આનંદ ભોગવીને મળતો નથી. માટે મેળવવા ને ભોગવવા કરતાં આપવાની વૃત્તિ કેળવો.

જેની પાસે કામ હોય તેને નકામા વિચારો કરવાનો સમય મળતો નથી. કામ કરનાર પ્રવૃત્તિ દ્વારા પોતાનો અને જગતનો ઉદ્ધાર કરે છે. પ્રમાદ એ પાપ છે.

હે ગૌતમ ! તું એક મિનિટ પણ પ્રમાદ કરીશ નહીં. સાધુઓ પણ પ્રયત્નો કરીને નવા નવા ગ્રંથો રચે છે.

૨૮

જીવનનો અરુણોદય

જીવનમાં પ્રમાદ આવી જાય ત્યારે આગળ વધાતું નથી. નિવૃત્તિની સાથે પ્રવૃત્તિ રાખો.

તપ શા માટે કરવું? કોઈ પણ વસ્તુને કડક કરવી હોય તો તાપ જોઈએ છે. તપ એ કાચી વસ્તુને પાકી કરનાર છે.

લોખંડને આકાર આપવો હોય તો તેને ઓગળતાં બહુ વાર લાગતી નથી પણ તપનો અગ્નિ અનિવાર્ય છે.

શરીરને ભૂલી જઈને તપ કરવાનું નથી પણ મહિનામાં પાંચ દિવસ ઉપવાસ કરવાથી શરીર બગડતું નથી.

ત્રીસ કોળિયાથી વધારે નથી ખાવાનું. હોજરી છે તે પણ મશીન છે. તેની સંભાળ લેવી જરૂરી છે.

ચાળીસ વર્ષ પછી એક જ ટંક ખાવાનું છે. ખાવા માટે નથી જીવતા પણ જીવવા માટે ખાઈએ છીએ.

પેટ નરમ હોવું જોઈએ અને જીભ લાલ હોવી જોઈએ. ને પેટ કઠણ હોય અને જીભ શ્વેત હોય તો તરત જ ઉપવાસ કરી લો.

શરીર સારું તો મન પણ સારું અને મન સારું તો આત્મા સારો.

દુનિયામાં અંધશ્રદ્ધા વધારે છે. હિંસાનું પરિણામ ભયંકર છે માટે હિંસા છોડો.

આજે દેહ છે તેને માટે જીવનથી મૃત્યુ સુધી પ્રયત્ન કરીએ છીએ. એક તત્વ દેહમાંથી ઓછું થતાં દેહની કિંમત કાંઈ નથી.

નમો અરિહંતાણુનો જાપ

કાળચક્ર બહુ જ ભયંકર રીતે આવી રહ્યું છે. તેને અટકાવનાર કોઈ નથી.

કાળને તો અદેહી (સિદ્ધ) જ જીતી શકે. અનંત યુગ થયા પછી સિદ્ધો કદી જન્મ લેતા નથી. તેમણે કાળને ખાધો છે. આપણને કાળ ખાઈ જાય છે.

એક ક્ષણ પછી નકામી જવા દેવાની નથી. સંસારરૂપી સાગરમાં મનુષ્યે ભય ફેંકી દેવાનો નથી. સંસારના જડ પદાર્થો માટે કદી શોક કરશો નહીં. મિનિટે મિનિટે 'નમો અરિહંતાણુ' અંતરમાં સ્ક્રુરતું રાખવાનું છે.

જેમ ઊંઘતા હોઈ એ અને ધાસોઝૂવાસ ચાલે છે તેમ મનની અંદર 'નમો અરિહંતાણુ'નું રટણ કરવાનું છે. ઊંઘમાં ઘણા લોકો બેઠે છે તેમ આપણે અરિહંતાણુ સ્મરણ કરવાનું છે.

ગાંધીજીને જ્યારે ગોળી વાગી ત્યારે જીભ ઉપર રામનું જ નામ આવ્યું અને ગોડસેને જીવનદાન આપવાનું કહ્યું. એમના જીવનમાં કેટલી શાંતિ હશે ?

ક્રોધ ચડ્યો હોય ત્યારે રૂમમાં જઈને 'નમો અરિહંતાણુ'નું ધ્યાન ધરવાનું છે જેથી ક્રોધ ચાલ્યો જશે અને મગજ શાન્ત થઈ જશે.

સુખી સાધનવાળો હોય પણ તેને ધર્મની કાંઈ પડી

૩૦

જીવનનો અરુણોદય

નથી. તે તો માત્ર અર્થ અને કામમાં પડેલો રહે છે.

જડ પદાર્થ માટે કદી ભાઈ ભાઈનો સંપ બગાડશે નહિ તેમ ડોસાએ તેમના છોકરાને શિખામણ આપી. જેમ એક જાડા દોરડાથી હાથીને બાંધી શકાય છે પણ દોરડાના તાંતણા છોડી દઈએ તો તે તાંતણા કોઈવાર તૂટી જાય છે તેમ ભેગા રહેવામાં બધી જ મજા છે.

પૈસા ભલે ન હોય પણ મનમાં ખૂબ જ ઉદારતા રાખવાની છે. ઝઘડા થવાનું મુખ્ય કારણ મનની સંકુચિતતા છે.

લક્ષ્મી તો પુણ્યથી જ મળે છે. પણ તેનો સફળપયોગ કરતાં ન આવડે તો પુણ્ય અને લક્ષ્મી નાશ પામે છે.

માણસ મરી ગયા પછી મુઠ્ઠીભર હાડકાં, રાખ અને છેવટે ધૂળમાં મળી જવાથી તણખલા જેમ ઊડી જાય છે. ઉત્તમ નરભવને કેમ જિજ્ઞવણ બનાવવો એ જોવાનું છે. મનુષ્યભવને ભૌતિક પદાર્થોમાં ગુમાવવાનો નથી.

પુરુષાર્થનો મહિમા

પોતાના પુરુષાર્થમાંથી જે મેળવીએ તેનો આનંદ જુદો જ છે. વસ્તુનો આનંદ પુરુષાર્થમાં છે.

આદર્શમય જીવન જીવનાર માણસ પુરુષાર્થમાં હોવો જોઈએ. પુરુષાર્થથી સ્વચ્છતા પણ જરૂર આવી જાય છે.

જીવનનો અરુણોદય

૩૨

પ્રભુ મહાવીરને ઇન્દ્ર પ્રાર્થના કરે છે કે તમને સાડા બાર વર્ષ ઘોર ઉપસર્ગ થવાના છે. તો ઉપસર્ગમાં હું તમને સહાય કરું ત્યારે ભગવાન કહે છે કે, બીજાની સહાયતાથી થયેલું બધું કેવળજ્ઞાન નકામું છે. પુરુષાર્થની જીવનમાં ખૂબ જ જરૂર છે.

એકબીજાના વિચાર ઝીલવાની આપણી પાસે ઉદારતા જોઈશે. વિચારોની ઉદારતા જીવનમાં આવી જાય તો જીવન ધન્ય બની જશે.

જીવનમાં વિચારોની ઉદારતાની ખામીને લીધે જ અઘડા થાય છે. ઘરમાં, સમાજમાં, દેશમાં બધે અઘડા ઊભા થાય છે.

મનુષ્યને ચિંતામણિ મળ્યો હોય અને સમુદ્રમાં મુસાફરી કરતાં તે ચન્દ્રને જોવા જાય અને મોજાને લીધે ચિંતામણિ સમુદ્રમાં પડી જાય પછી માથું ફૂટે તો પણ તે ચિંતામણિ પાછો મેળવી શકતો નથી.

મનુષ્યજન્મ પણ ચિંતામણિથી પણ અધિક છે. ઋણ, સત્તા, વૈભવ વગેરેની સાથે મનુષ્યલવ સરખાવવાનો નથી. આ મનુષ્યલવ ચાલ્યા ગયા પછી ચોરાશી લાખ ફેરામાં ફરવું પડશે.

દુનિયામાં અનંતાનંત જીવો રહેલા છે. તેમાં આપણું બ્રમણ થવાનું છે. અનંત પુણ્યરાશિ ભેગી થતાં જ મનુષ્યલવ પ્રાપ્ત થાય છે. તીર્થંચો અનેક પ્રકારનાં દુઃખોમાં પડી

૩૨

જીવનનો અરુણોદય

રહેલાં છે. એક મનુષ્યલવમાં જ વીરતી મેળવી શકાય છે, જ્ઞાન મેળવી શકાય છે.

તડકામાં ઘોડાગાડીમાં બેઠા હોઈએ ત્યારે મબ્બ માણીએ છીએ પણ કદી ઘોડાનો વિચાર કર્યો છે ? કદી નહિ.

અશ્વને તડકો, ભૂખ, તૃષ્ણા વગેરેની આપણે કદી દરકાર કરતા નથી. અશ્વ તો મૂઝું પ્રાણી છે.

સંસારમાં આપણે આપણા દુઃખે દુઃખી થઈ રહ્યા છીએ, જેથી બીજાના દુઃખનો વિચાર આપણે કરી શકતા નથી.

આત્મા જ પરમાત્મા

ભગવાન આપણને સુખદુઃખ આપી શકે એમ નથી. તે તો કર્મને માનવાનું જ છે. આ જગત - આત્માકર્મના સંમિશ્રણથી ચાલે છે.

આત્મા તો શુદ્ધ સ્વરૂપી છે પણ કર્મથી મળેલો છે.

અરીસા સામે બેસી આપણે જે ચેતચાળા કરીએ છીએ તે બધું પ્રતિબિંબ અરીસામાં પડે છે. પણ અરીસાને કાંઈ આવડતું નથી. અરીસો સ્થિર છે. તેવી રીતે આત્મા અને જગતનું નિર્માણ વસેલું છે. આત્માને કર્મમાંથી છૂટો પાડવો એટલે આત્મા પરમાત્મા બને છે.

જીવનનો અરોહોદય

૩૩

વાસનામાં અથડાયેલો આત્મા મુક્ત થઈ શકતો નથી. આપણે કદી ભગવાન ઉપર કંઈ જ છોડી દેવાનું નથી.

સુખ કે દુઃખ આપણું કર્મને જ આભારી છે. સારું કામ આપણે ખાતે અને ખરાબ કામ ભગવાનને ખાતે ચડાવી ઢઈ એ છીએ એ સારું નથી.

જગતમાં સુખદુઃખ આપણું જ કીધેલાં છે. પોતાના ભાગ્ય માટે પોતાનું કર્મ જ જવાબદાર છે.

સુખ કે દુઃખ પોતાને એકલાને જ ભોગવવાનું છે. કરેલું છે તે ભોગવવાનું છે.

ચિપાઈને પત્તાં હાથમાં આવેલ છે એટલે તમને ભાગ્ય મળી ગયું છે. પણ હવે હાથમાં આવેલ પત્તાં કેમ ઊતરવાં તે તમારા હાથની વાત છે.

એમ મળેલાં સાધનો કેમ વાપરવાં એ પણ તમારે જ વિચારવાનું છે અને એ પણ તમારા હાથની વાત છે.

જેવાં પૂર્વભવનાં કાર્યો કર્યાં તેવાં કર્મ બંધાઈ ગયાં અને આ ભવમાં ઉદયમાં આવ્યાં.

પ્રમાદ, અવીરતીના લીધે જ કર્મ બંધાય છે. વસ્તુ પ્રત્યે આસક્તિ ઊભી થાય છે. તેની પાછળ પાછળ ક્રિયા કરે છે.

ઇષ્ટનો યોગ અને અનિષ્ટનો વિયોગ ઇચ્છીએ છીએ. ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ કરવા માટે બધા જ પ્રયત્નો કરી છૂટવાના છે.

જી. અ. ૩

૩૪

જીવનનો અનુભવ

જગતનાં બધાં જ દરેકે આત્માથી પરધર્મી છે. આત્મા એક જ સ્વધર્મી છે. આત્માનું બંધારણ જુદું છે.

જે પારકી વસ્તુને પોતાની કરવા બંધ છે તે પણ છેવટે પોતાની બનતી નથી તેથી દુઃખ થાય છે.

પરપદાર્થને પોતાનો સ્વપદાર્થ માની રહ્યો છે, પણ છેવટે આત્મા સિવાય બીજું કંઈ પોતાનું રહેવાનું નથી. અને બીજા પદાર્થો છૂટા પડશે તે વખતે દુઃખી થવાનું છે.

જ્ઞાનરૂપી દીવો

સુખી માણસોના છોકરાનો ઉછેર ખૂબ જ સુખમાં થાય છે. પછી તે મોટા થાય ત્યારે તેમને દુઃખ પડતાં તે દુઃખને જીતી શકતા નથી.

ગરીબી શું છે? મોજશોખમાં ઘણો પૈસો વપરાઈ બંધ છે. પણ પુણ્યને માર્ગે વાપરેલો પૈસો ઊગી નીકળે છે.

પારકાને હાથે કરાવેલું કામ નકામું નીવડે છે. આથી જીવ બળે છે. આમ જીવ બાળવો તેના કરતાં હાથ બાળવા સારા. આપણું કામ આપણે હાથે જ કરી લેવું.

કોઈ દાન ન કરી શકે તો તેની ઉપર ખિન્નશો નહીં. પુણ્યનો પ્રભાવ હોય તો જ દાન કરી શકાય છે.

દાન આપનાર ઉત્તમ છે. ફક્ત ભોગવે છે તે મધ્યમ છે. અને જે ભોગું કરીને ચાલ્યું બંધ છે તે કનિષ્ઠ છે.

જીવનનો અરુણોદય

૩૫

મેળવવામાં આનંદ માનનારા તો અનેક હોય પરંતુ છોડવામાં — ત્યાગ કરવામાં આનંદ માનનારા વિરલ હોય છે, અને આવા ત્યાગ કરનાર વિરલ લોકો જ દુનિયામાં અમર બની જાય છે.

દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ ચાર ધર્મનાં મૂળ છે. એ જ ખરા પાયા રૂપ છે. જેમ ડોક્ટર ઉપર વિશ્વાસ ન હોય તો તેની દવાની અસર થતી નથી, તેમ ધર્મ ઉપર, દેવ અને ગુરુ ઉપર શ્રદ્ધા ન હોય તો તે નિષ્ફળ થાય છે, જે કામ શંકાવાળું હોય તે નિષ્ફળ થાય છે.

સામાન્ય તે દર્શન છે અને વિશેષ છે તે જ્ઞાન છે. ધર્મજ્ઞાન કહે છે કે ધર્મને સોનાની માફક તપાસીને કરો.

જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, અંધ અને મોક્ષ — આ નવ તરવો ધર્મનાં છે.

જીવને જાણવા, પાપને રોકવા અને કર્મો અંધાતાં અટકાવવા કર્મો અપાવવાં પડે છે. અને છેલ્લે મોક્ષ-સુખમાં પૂર્ણતા થાય છે.

જ્ઞાન એ તો માણસનું ત્રીજું લોચન છે. જ્ઞાનીનું બોલવું, વર્તન, વિચાર — તેનાં બધાં ધ્યેયો ઉચ્ચ હોય છે.

જ્ઞાન મેળવવાની તક ન ગુમાવવી. જેટલો બને તેટલો જ્ઞાનનો લાભ લઈ લેવો. જ્ઞાન એ દીવો છે. તે જ્ઞાનરૂપી દીવાથી સંસાર પાર ઊતરી શકાય છે.

જ્ઞાન એ શ્રેષ્ઠ ગુણ છે. મુક્તિ તરફ લઈ જનાર એ જ્ઞાન વિના આપણે અંધકારમાં અટવાઈ જઈશું.

પર પરથી સ્વપર

ઈષ્ટનો સંયોગ અને અનિષ્ટનો વિયોગ ઈચ્છીએ છીએ અને કરીએ છીએ તેનું કારણ આપણું અજ્ઞાન છે. આજે આપણને પદાર્થોનું જ્ઞાન છે. જેમ વિષ ખાવાથી માણસ મરી જાય છે તેવું જ્ઞાન આપણને છે. આ જ્ઞાન પ્રતીભાસ નામનું જ્ઞાન છે.

પદાર્થો બધા પર એટલે પરાયા છે અને આત્મા પોતાનો છે. માણસ પરને સ્વમાં સમાવવા માગે છે પણ પરને છોડવાનું છે અને સ્વને સ્વીકારવાનું છે.

સ્વધર્મીને તું શોધ, પર-ધર્મીને છોડ, પદાર્થો તું ઈચ્છે કે ન ઈચ્છે પણ પરધર્મી છે અને છેલ્લે છોડવા પડવાના છે.

ચૈતન્યને આપણે દરરોજ હણીએ છીએ, અન્યને દુઃખ થાય તેની પરવા કરતા નથી. પણ ‘આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ’ એમ માનીને બધાને આપણા તુલ્ય જ માનવાં જોઈએ.

હિન્દુસ્તાનને તમે ચાળીસ કરોડ માણસોથી ભરેલો ન માનો, કેમ કે એ તો અનંત આત્માઓથી ભરેલો છે.

સ્વધર્મી એટલે ચૈતન્ય, પણ તેને પહોંચતાં, તેને મળતાં પહેલાં વચ્ચે અંતરાયો છે. આ અંતરાયો એટલે ક્રોધ, લોભ, મોહ વગેરે આપણે તેને દૂર કરવાનાં છે.

અહીં આવે ત્યારે ક્રોધ તો આવી જ જાય છે. ચૈતન્યને ચૈતન્ય સાથે મળવાનો જે પુલ છે તેને કાળ અને ક્રોધ તોડી નાખે છે.

જીવનનો અરુણોદય

૩૭

લોભ આવીને બીજને છેતરી નાખે છે. માણસ માણસ વચ્ચેના સંબંધ તોડી નાખે છે.

પરધર્મીઓ આવીને સ્વધર્મીને મળવા દેતા નથી. મારે સુખ જોઈએ છીએ માટે બીજને સુખ આપવાનું છે. આવળિયો વાવીને ગુલાબની ઇચ્છા રાખવાની નથી.

જો બીજને દુઃખ આપીશું તો જરૂર આપણને દુઃખ મળશે. જગતને સુખ આપીને આપણે સુખ મેળવવાનું છે.

સાચો અહિંસક કેવો હોય? મહાનમાં મહાન યોગીઓને અકારણ દુઃશ્મન પણ મિત્રો બની જાય છે.

અહિંસાને પ્રાપ્ત કરવી હોય તો અહિંસા, સંયમ અને તપ એ સ્વધર્મના છે.

જેમ મા પોતાના દીકરાને છેતરતી નથી તેમ સ્વધર્મને યોગજ્યા પછી બીજને કદી હિંસા નહીં આપીએ.

સંસ્કાર

મોઠાના, આંખના ઇશારા, ચેષ્ટા-મર્યાદાની ઊણપ વગેરે ઉપર કાબૂ આવવો જોઈએ. સંસ્કારનો વધારો દિવસે દિવસે થવો જોઈએ.

મનયોગ, વચનયોગ અને કર્મયોગનું ધ્યાન રાખીને સામાયિક કરવાનું છે. માણસ ઘરડો થાય છતાં તેનું મન ઘરડું થતું નથી. મનની ગતિ વધારે તોફાનમાં અજ્ઞાનથી જાય છે.

મોટા માણસોની જિંદગી આપણને યાદ કરાવવા માટે છે. જેમ વલોણાં કરતી ભરવાડણુ તારવી તારવીને માખણુ ભેગું કરતી જાય છે તેમ આપણું જીવન અનુભવમાંથી સારું સારું તારવીને ઘડપણમાં નવનીત(માખણુ)ને ભેગું કરવાનું છે.

પોતાને ભોગવવાની વસ્તુઓ પણ વધારે ન હોવી જોઈએ. સાધનો પાછળ પડી જતાં આપણા આત્માનું કંઈજ થઈ શકતું નથી — કપડાં, ઠાગીના, ફર્નિચર વગેરે.

વધારાનાં સાધનો ભેગાં ન કરવાં જોઈએ. દા.ત. ખંદક, ખંજર, ગોળી વગેરે. આપણે આવાં સાધનો ન વાપરીએ છતાં કોઈ આપણાં સાધનો લઈને ડિંસા કરે તો તેનો દોષ આપણને લાગે.

કામ ઉત્પન્ન થાય તેવી વાણી, કથા, સંગીત અને વાતાવરણથી દૂર રહેવું જોઈએ. નહિતર કોઈ વાર સંયમનો ભંગ થવાનો સંભવ છે.

ભાષાને મધુર બનાવવાની છે. લોકોને રાજી કરવા માટે નહીં પણ શાંતિ આપવા માટે જ, વિચારો સમજણ-ભરેલા હોવા જોઈએ. વર્તન પણ ખીજને મદદરૂપ બને તેવું હોવું જોઈએ. આપણું જીવન સારું થશે તો આપણાં સંતાનો પણ ઉચ્ચ થશે.

મંદિરમાં જતાં પહેલાં અથવા જઈને આવ્યા પછી વિચારવાનું છે કે હું કેટલો સુધર્યો ? પ્રવૃત્તિ પછી વિચારવાનું

જીવનનો અરુણોદય

૩૯

ખૂબ જ જરૂરી છે. કોઈની સેવા કરવી અને અહંને ગાળવો તે ખૂબ જ અઘરું કામ છે.

જે કામ કરતાં તડકો અને થાક લાગશે પણ કાર્ય સમજણભરેલું હશે તો જરૂર છેલ્લે આનંદ આવશે.

નાશવંત કાયા

સમાજ જે રીતે ચાલે તે રીતે ચાલવાનું છે. પ્રવાહને રોકી શકાતો નથી. કલિયુગમાં સમયનો પલટો બહુ જ થવાનો છે.

બહારથી વિચારો બદલવા પણ મનને બદલવાનું નથી. મનમાં બગતા રહેવાનું અને જમાનાને સાથ આપવાનો છે.

હબરો માણસો અસત્ય બોલે તો ધીમે ધીમે તે સત્ય થઈ જાય છે. વસ્તુનું નામ તેવા ગુણ ન હોય છતાં તે સમાજમાં પ્રચલિત હોય તેવું બની જાય છે.

ડાહ્યો માણસ એ કે તે જે વસ્તુની જરૂર પડે તે જ વસ્તુનો સંગ્રહ કરે, જે વસ્તુ ભારરૂપ હોય તેનો સંગ્રહ કરતો નથી.

આ સંસારમાં કઈ વસ્તુ સંગ્રહ કરવા લાયક છે ? કંચન, કામિની, કુટુંબ અને કાયા એ ચાર વસ્તુ પાછળ માણસ આખી જિંદગી દોડ્યા કરે છે.

૪૦

જીવનનો અરુણોદય

આપણી નજીક પહેલાં તે કાયા છે જે કાયા પાછળ આપણે ઉત્સુક રહીએ છીએ. પણ તે કાયા જ કોઈ વાર દગો દઈ દે છે. આત્મા ચાલ્યો જાય છે એટલે કાયા નકામી થઈ જાય છે.

કાયાનો અહંકાર, ક્રોધ વગેરેને ટકાવી રાખવા માટે લોભ વગેરે કાયા માટે કરીએ છીએ. પણ આ સુંદર કાયાને આખરે બાળી મૂકવાની છે અને તેની રાખ થઈ જવાની છે.

આત્મા ચાલ્યો જતાં કાયાની કિંમત કાંઈ નથી. પણ આ કાયા માટે કેટલું અભિમાન કરીએ છીએ ? પુદ્ગલને કોઈ એ ગાળ દીધી છતાં તે સામો જવાબ નથી આપતા. કારણ કે ગાળ દેનારમાં તે વખતે વિવેક નથી હોતો તેથી પુદ્ગલ તે! શાન્ત જ રહે છે.

કોઈ વસ્તુ આપણને આપવા આવે અને હાથ ધરીએ તો તે આપણને મળે અને હાથ ન ધરીએ તો આપણા હાથમાં કાંઈ આવતું નથી. તે વસ્તુ આપનારની પાસે જ રહે છે.

આપણે કાયા ખાતર જે અહંકાર કરીએ છીએ તે દૂર કરવાનો છે. જ્ઞાનીઓ જ્ઞાનના દર્શન વડે કરીને જીવનને શાન્ત અને સુંદર બનાવે છે.

સુખદુઃખનું જીવનચક્ર

માણસ એક આત્મકથા છે. અનુભવ પણ યાદ રાખવા લાયક હોય તેને યાદ રાખવો જોઈએ. માણસ સહ-અસ્તિત્વની ભાવના ઉપર રહેલો છે.

સુખદુઃખમાં બધાનો વિચાર કરવાનો છે. એક જણ દુઃખમાં હજાર રૂપિયા આપે અને બીજા દુઃખમાં બે આંસુ આપે તો એ બે આંસુની કિંમત વધારે છે.

માનવ માનવ પ્રત્યે ઉદાર અને તેવો ધર્મ જોઈએ છે પણ માનવતાને આચરવાની નથી. તો પછી જીવન મંગળમય બનશે કેમ ?

જાંચાં કામ કરવાથી જાંચા બની જવાય છે. માણસ માણસની પાછળ પ્રશંસા કરે તો જીવન ધન્ય બને છે.

આપણું કર્તવ્ય, ભાવના ઉચ્ચ હોય તો જ સમાજ આપણાં વખાણ કરશે. કોઈના આંસુમાં કદી હસવાનું નથી પણ તે આંસુ લૂછવાનાં છે. જો આપણે કોઈનાં આંસુ પર હસીશું તો આપણાં આંસુમાં પણ જરૂર કોઈ હસશે.

માણસની લાગણી દુનિયામાં એકસરખી જ હોય છે. ગરીબને કે ધનવંતને ક્રોધ ચડતાં વાર લાગતી નથી. માણસોનાં મગજ એટલાં તપેલાં છે કે જેમ તવામાં ખિન્દુ પડવાથી ખિન્દુ જ બળી બાય છે.

કાલિદાસે મેઘદૂતમાં કહ્યું છે કે જગતમાં એવું કોણ જન્મ્યું છે કે જેને આખી જિંદગી સુધી સુખ જ જોવાનું

૪૨

જીવનનો અરુણોદય

છે તેમ દુઃખ પણ જિંદગી સુધી નથી હોતું. માટે જીવન એક ચક્ર છે.

બાળપણમાંથી યૌવન આવે છે અને યૌવન ઘડપણમાં ફેરવાઈ જાય છે.

રહેવાની હોય તો લક્ષ્મી રહે છે. તકલીર હોય તો જ રહે છે. જવાની હોય તો ગમે તે રીતે ચાલી જાય છે.

સાદાઈ અને સંયમ રાખ્યા પછી જરૂર મુક્તિ તરફ આપણે જઈ શકીશું.

અત્યારે વિલાસની ખૂબ જ વૃદ્ધિ થઈ છે, અને આપણું શરીર પુરુષાર્થહીન બની ગયાં છે. બને ત્યાં સુધી સ્વાવલંબી રહો. પરાવલંબી બનીને ન જીવો.

પુણ્યનો ઉદય

દુઃખને યાદ કરવાથી શોક થાય છે અને શોક કરવાથી કર્મબંધન થાય છે. માટે તેનાથી દૂર રહેવું.

જીવવિસ્તારમાં નિર્ગોહથી માંડીને મનુષ્યભવ સુધીનો ખ્યાલ આપ્યો છે. આ નકશામાં આપણે કયાં છીએ તે જોવાનું છે.

સમુદ્રમાં પડી ગયેલ ચિંતામણિ કદાચ સબમરીનની મદદથી ફરીથી પ્રાપ્ત થઈ શકે પણ મનુષ્યભવ ફરીથી મળવો દુર્લભ છે.

જીવનનો અરુણોદય

૪૩.

દુનિયાની વસ્તુને મેળવનાર પોતે મરી જતાં પોતે ક્યાં ચાલ્યો ગયો તે શોધી શકતો નથી.

આપણી કેટલીક પુણ્યાઈ છે કે આપણને મનુષ્યભવ મળ્યો છે. પણ તેને આપણે ભૌતિક પદાર્થો પાછળ વેડકી રહ્યા છીએ.

ભૌતિક પદાર્થો અનંત કાળથી મળ્યા છે. તે બધા પદાર્થો જડ છે પણ આત્મા તો ચૈતન્યમય છે. તો ચૈતન્ય સાથે જડ પદાર્થનો એક અંશ પણ આવવાનો નથી.

સંસારમાં રહીએ પણ ન્યારા રહેવાનું છે. આત્માની સમજણ ન હોય તો જડમાં ભાન ભૂલીને ચીકણાં કર્મબંધન કરીએ છીએ અને આત્મા જેવી કોઈ વસ્તુ યાદ રહેતી નથી.

સમજવાનું એ છે કે ધર્મ વેઠ ઉતારવા જેવી વસ્તુ નથી.

તળાવ ભરેલું હોય અને માણસ તરસ્યો ચાલ્યો નય તો શરમ તળાવની છે. આપણી પાસે કોઈ ધન લેવા આવે તો જરૂર આપણા પુણ્યનો ઉદય છે.

આપણે તો કાળના કોળિયા છીએ. કાળ તો મહા ભયંકર છે. આપણે ક્યાં જવાના છીએ તેનો પણ આપણે ખ્યાલ રાખતા નથી. માટે આપણે કોણ છીએ તેનો વિચાર કરવાનો છે.

કદી ગર્વ કરવાનો નથી. જેમ ઘંટીમાં ઘઉં દળાઈ નય છે તેમ કાળનો ઘંટલો તો ચાલ્યા જ કરે છે અને માણસ તેમાં ભીંસાઈ મરે છે. ગર્વ કરશો તો કાળ તમને જલદી પકડશે.

૪૪

જીવનનો અરુણોદય

કામને માટે તો કોઈ સમયમર્યાદા નથી. સ્મશાન એક મિનિટ પણ ખાલી હોતું નથી. આવા ચંચળ જીવનમાં કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, માન માયા વગેરેને છોડવાનાં છે.

શિયળ અને સંયમના પાયા

આત્માના અલંકાર કયા છે તે આપણે અહીં જોવાના છે. દેહના અલંકાર જૂના થઈ જાય છે પણ આત્માના અલંકાર કદી જૂના થતા નથી. તે શિયળરૂપી અલંકાર છે. આ અલંકારથી આત્મા અભય અને વીર બની શકે છે અને જગતમાં શોભે છે.

માનવ જો મહાન હોય તો શિયળ અને સંયમ તેના પાયા હોવાં જોઈએ.

શિયળ, વાણી, વર્તન — એ બધા તમારા જીવનમાં શુભ હોવાં જોઈએ.

આત્માનું તીર્થ કયાં? જગતમાં ઘણાં મહાન તીર્થો છે, જેમના દર્શનથી આપણા રાગદ્વેષ ઓછા થાય છે. તન-મન આત્માનાં તીર્થ છે. તરવું-તારવું. પોતે તરે અને બીજાને તારે.

સ્વપ્ને વિશુદ્ધતમ. તમારું વિશુદ્ધ મન જ તમારું તીર્થ છે. તે તમને તારી શકશે. વિશુદ્ધ મન માનવીનું તીર્થ છે.

જીવનનો અરુણોદય

૪૫

એક માનવીને પારસમણિ મળે છે. માનવીનાં સ્વપ્નોની દુનિયા ઘણી મોટી હોય છે.

ભૂતકાળને વખાણવાની અને વર્તમાનને વખોડવાની આજે આપણને ટેવ પડી ગઈ છે. વર્તમાનને સુધારવાથી ભાવિ સુંદર બની જાય છે.

જગતની બહુ ફિકર આપણે નથી કરવાની. જગત આજે લોકોની વાહ વાહ ઉપર જીવે છે. તમને તમારી જાત વગર કોઈ જ ઓળખી નહિ શકે.

આપણે આપણા જીવનને સમજવાની જરૂર છે. લોખંડની કોઠીમાં પારસમણિ નાખે છે. સોતું બનવાની રાહ જોઈને જોસે છે.

મહાપુરુષો પારસમણિ રૂપ છે. આત્માના ઉપર જૂઠું, અસત્ય, માયા, પ્રપંચ વગેરેનાં જાળાં જાંચ્યાં છે. પ્રથમ એ મલિતાને દૂર કરવી પડશે. પછી જ આત્મા રૂપી પારસમણિને પામી શકાશે.

વિદ્વાનની યોગ્યતા

આચાર્ય એટલે જૈનશાસ્ત્રમાં વ્યાખ્યા છે કે જે પંચાચારશુદ્ધિ હોય, જે પવિત્ર હોય.

આચાર્યને પંચાચારથી ઓળખવાના છે: (૧) જ્ઞાના-

૪૬

જીવનનો અરુણોદય

ચાર, (૨) દર્શનાચાર, (૩) ચરિત્ર; આચાર, (૪) તપાચાર, અને (૫) વીર્યાચાર.

આચાર્ય શાસનને ઠોરનાર છે. જ્ઞાનાચારમાં પ્રબળ હોય. તીર્થંકરો અને ગણુધરોની ગેરહાજરીમાં આચાર્યો શાસન ચલાવે છે.

જેમ સૂર્યથી અંધકાર ચાલ્યો જાય છે તેમ આચાર્યથી અજ્ઞાનતાનો અંધકાર ચાલ્યો જાય છે.

૧૦૧ ગ્રંથ ન્યાયના લખ્યા છે છતાં એમને આચાર્ય બનાવ્યા ન હતા.

પાંચે આચારો બરાબર હોય તેમને આચાર્ય બનાવવામાં આવતા.

થોડા આચાર્યોથી સંઘમાં જંપ જળવાઈ રહે છે.

જૈનેતરની શંકાનું સમાધાન આચાર્ય કરાવી આપે છે.

સાગરનંદની જ્ઞાનપ્રતિભા અહ્ભુત હતી. વિદ્વાનની કદર વિદ્વાન જ કરી શકે છે.

જ્ઞાન, વિદ્યા અને સાધના સમર્થ વિદ્વાનથી જ ભણી શકાય છે.

બાર વર્ષ ગરબમાં રહે (સ્વદર્શન), બાર વર્ષ સમાજમાં કામ કરે (પરદર્શન), બાર વર્ષ દુનિયાની લાખાઓ જાણી શકે (વિવિધ દર્શન), પછી જ તેમને આચાર્યની પદવી આપવામાં આવે છે.

જીવનનો અરુણોદય

૪૭

જ્યારે શાસનમાં આપત્તિ આવે ત્યારે આચાર્ય તેમને માથું ઝુકાવી દે છે. શાસનની પ્રભાવનાનાં કાર્યો આચાર્યો કરે છે. શાસનનું રક્ષણ પ્રાણથી પણ અધિક કરે છે.

અગ્નિજ્વાળા જેવું ચારિત્ર્ય ચારિત્ર્યાચાર્યનું હોય છે. તેઓ નિઃશંક જીવન છે. તેમને કાંઈ સ્પર્શ કરી શકતું નથી. શંકાઓથી જેમનું જીવન પર હોય છે તે જ આચાર્યો છે.

આચાર્યના મહિમાને લીધે આપણું શાસન ચાલે છે. આચાર્યનો મહિમા લોકોને પ્રસન્ન કરે છે.

૩૬ ગુણોથી મુક્ત, પંચાચારને પાળનાર, દેશના દેવોને સમર્થ એવા આચાર્યનું ધ્યાન ધરવાતું છે. વ્યક્તિની નહીં, ગુણની ઉપાસના કરવાની છે.

મુક્તિ-મંજિલની પ્રાપ્તિ

વિમાન ગગનમાં ઠેઠ ઊંચાઈએ ઊડે છે. તેવું આ ઉન્નત ઉદ્યત એકાએક સિદ્ધ નથી થયેલું. જમીનથી ગગન સુધી પહોંચતાં સુધી તે સાધનામાંથી પસાર થાય છે.

વિમાન રન-વે પર પ્રથમ દોડે છે. આ દોડ સહેતુક હોય છે. પંખાની મદદથી તે હવાને પાછળ ફેંકે છે. પાછળ ફેંકાતી હવાના પ્રેશરથી તે ઊંચે ચડે છે.

વિમાન ઉપર ચડે છે ત્યારે વાદળાં પાર કરીને ઉપર

૪૮

જીવનનો અરુણોદય

ચડતું તે પોતાની હવાઈપટ્ટીમાં આગળ ને આગળ પોતાના નિશ્ચિત સ્થાન તરફ ઊડતું રહે છે.

આ પ્રક્રિયામાંથી વિમાનને પસાર થવું જેટલું અનિવાર્ય છે તેટલું જ વિમાનની સાધન-સામગ્રી, તેનાં વિવિધ યંત્રો ખરાબર હોય તે પણ અનિવાર્ય છે જ.

મુક્તિ-મંજિલ પણ ઊંચે, અતિ ઊંચે, અનંત આકાશને પેલે પાર છે. ત્યાં પહોંચવા માટે સાધકે આ વિમાનની જેમ ઉડ્યન કરવાનું છે. સાધકે પણ આધ્યાત્મિક ગગનમાં ઊડવાનું છે.

જીવનના રત-વે પર મનના પાંખા ભેરથી ધુમાવી વિષયકાપાયરૂપી હવાને ખહાર છોડવાની છે. જીવનમાં વિવેક અને વૈરાગ્યનું પ્રેશર લાવવાનું છે.

વિવેક અને વૈરાગ્યનું પ્રેશર મળતાં જ આંતરિક જીવન ઊંચે ઊડવા લાગે છે. વચમાં આવતાં પ્રલોભનો અને અવરોધોમાંથી પાર થઈ ઊંચે ને ઊંચે સતત જતા જ રહેવાનું છે. અને જે એટલી ઊંચાઈએ પહોંચે છે ત્યારે તેને મુક્તિનો ચોક્કસ માર્ગ આપોઆપ મળી જાય છે અને પછી તે સરળતાથી આ માર્ગે આગળ દોડ્યે જાય છે.

પણ આ પહેલાં જીવનની યંત્રસામગ્રીને ખરાબર કરવાની અને રાખવાની જરૂર છે. વિચાર, વાણી અને વર્તનને શુદ્ધ અને અલગ રાખવાં પડશે અંતઃકરણને નિર્મળ અને નિર્વિકલ્પ બનાવવું પડશે.

જીવનનો અરુણોદય

૪૯

જો અંતઃકરણ જ મલિન અને દૂષિત હશે તો પછી રત-વે ઉપર પણ નહિ દોડી શકાય.

જીવનની ખાજી

આ જીવન નાશવંત છે માટે ઊંઠો, જાગો અને ચેતી જાઓ. હજુ ખાજી હાથમાં છે. સંસારમાં સારભૂત તેવા ધર્મની આરાધના કરેલ પાપથી પાછાં હઠી જાઓ અને પુણ્યકાર્યમાં આગળ વધો. અલ્પ જીવનમાં જે મેળવવાનું છે તે મેળવી લો. આયુષ્ય અલ્પ છે, ક્યારે મરી જઈશું તેની ખબર નથી. માટે કાલે કરવાનું આજે અને આજે કરવાનું અત્યારે જ કરો.

ધર્મમાં રસ જાગે છે ત્યારે જ આરાધના થઈ શકે છે. રસ જગાડવા માટે સાધુસંતોનું માર્ગદર્શન, ધર્મનાં સુંદર પુસ્તકોનું વાચન કરો, ચિંતનમનન કરો, ધર્મનું રહસ્ય સમજવાનો પ્રયત્ન કરો. જે ગ્રહણ કરવાનું છે તે ગ્રહણ કરો. જે ત્યાગવાનું છે તેનો ત્યાગ કરો. મૃત્યુને નજર સમક્ષ રાખો તો જરૂર ધર્મમાં રસ જાગશે ને ઈચ્છાથી આરાધના કરી શકશો.

ઉપાર્જન ઘણું કરો છો પણ તે ખર્ચ છોડીને ચાલ્યા જવું પડશે ત્યારે મનમાં ઘણું દુઃખ થશે. તેના કરતાં જે જી. અ. ય

૫૦

જીવનનો અરુણોદય

છે તે પોતાના હાથથી દાનમાં અર્પણ કરી દો, બોબો ઓછો કરી લો.

રાતદિવસ આર્તિ ધ્યાન થાય, અશાંતિ થાય, દુઃખ થાય, તેવાં સ્થાનમાં ન રહેવું. આત્માનું અહિત થાય, વિષયોને પોષણ મળે, અનાચાર કે બળાત્કારનો ભય હોય તેવા સ્થાનનો ત્યાગ કરવો.

જીવનમાં ત્રણ ઉદ્દેશ છે : માણસ અંધારી રાતમાં એટરી લઈને બહાર ફરવા જાય છે, જો એટરી ન હોય તો એટરીવાળા સાથે જાય છે અથવા કોઈને પૂછીને જાય છે. તેવી જ રીતે જીવનમાં પણ કાં તો પોતે સાધુસંત કે જ્ઞાની થઈને ફરવું. તેમ ન થાય તો જ્ઞાનીની સાથે રહેવું. તેમ પણ ન બને તો સંસારમાં કેમ જીવવું તે જ્ઞાનીને પૂછીને જીવવું.

માલિક ઊંઘતો હોય તો તેના ઘરમાં લૂંટ થવાની જ છે, એવી રીતે પ્રમાદને વશ થઈને જીવ પોતાનું સર્વસ્વ ગુમાવી બેઠો છે અને કર્મની પરાધીનતામાં અનેક કષ્ટો વેઠી રહ્યો છે. જો જીવ પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને પુરુષાર્થના માર્ગે વળે તો હાથમાંથી ગયેલું સામ્રાજ્ય ફરી પાછું પોતાના હાથમાં આવે. પોતાની અંદર અખૂટ શાંતિ, જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્ર એ જ જીવનનું ખરું સામ્રાજ્ય છે.

જો વ્યક્તિ ભૂતકાળની ભૂલોને સુધારે છે તે વર્તમાનને અને વર્તમાનને સુધારે છે તે પોતાના ભવિષ્યને પણ સુધારે

જીવનનો અરુણોદય

૫૨

છે. પરંતુ જેનો વર્તમાન સુધરતો નથી તેનું ભવિષ્ય પણ અગડે છે. વર્તમાન ઉપર જ ભવિષ્યનો આધાર છે.

પ્રથમ તમે પોતે જ શુદ્ધ બનો અને પછી તમારા જેવા બીજાઓને પણ બનાવો. બીજા ઉપર ઉપકાર કરો. આમ વૃદ્ધિ થતી જ જશે તો જગત આખું સુધરી જશે. માટે સદ્વિચારોની અરસપરસ આપણે કરો. જગતને સુધારવાની જવાબદારી છે.

જ્યારે દેશ ઉપર ભય હોય છે ત્યારે સરહદ પર સતત તકેદારી રાખવી પડે છે, એવી જ રીતે ક્ષણે ક્ષણે પાપના વિચારો આવતા હોય ત્યારે તેના પર પૂરેપૂરી તકેદારી રાખીએ તો જ વાણી અને વર્તનમાં પરિવર્તન થાય છે. અને પાપના બદલે પુણ્યના વિચારોને આવવાનો અવકાશ મળે છે. પવિત્ર વિચારોની અસર વાણી અને વર્તન ઉપર થાય છે.

આત્મકલ્યાણની કેડી

દુનિયામાં સૌથી વધારે સ્નેહી આપણી કાયા છે. તે પણ જ્યારે રોગથી ઘેરાય છે ત્યારે આપણી ઈચ્છા પ્રમાણે કાયા કામ કરતી નથી.

આત્માના પ્રેમી બની શકીએ તો જગતના પ્રેમી બની શકીએ છીએ. આત્માની મૈત્રીમાં સ્વાર્થ નથી હોતો અને ત્યાં કોઈ દિવસ ઝઘડો થતો નથી. ભોગનો અંત

પર

જીવનનો અરુણોદય

નીરસ છે, નસ્રતામાં જ મનુષ્ય આત્મકલ્યાણ કરી શકે છે.

ધર્મ એ તો મોક્ષ મેળવવાનું સાધન છે. ધર્મ એ તો નૌકા છે. કિનારો આવે ત્યારે નૌકાને પણ છોડવી પડે છે.

પાણીનો સ્વભાવ જ નીચે — ઢાળ તરફ જવાનો છે. તેમ મનુષ્યનો સ્વભાવ જ મોજશોખથી નીચે જવાનો છે. મનુષ્યને યોગદર્શી પંપ અધોગતિના બદલે ઉચ્ચ ગતિ પ્રાપ્ત કરાવે છે. આપણો સ્વભાવ આપણને નિગોદ સુધી લઈ જવાની તૈયારી કરાવ્યે રાખે છે.

જ્ઞાનીના સાર્થક જીવનને અજ્ઞાની દુઃખી જીવન માને છે. અને પોતાના પાપી જીવનને બહુ જ સુખી માને છે. આમ આત્મા એ જ સામ્યદષ્ટિમાં જીવે છે. થોડો ભાગ મિથ્યાદષ્ટિમાં જીવે છે.

જે ધર્મમાં દયાનું ઝરણું ન હોય, આત્મા ઉચ્ચ ગતિ પ્રાપ્ત ન કરી શકે તે ધર્મ છોડવામાં જરાયે દુઃખ ન કરવું. સારું વાચન, સારા વિચાર મનુષ્યના જીવનને ઉજ્જવળ બનાવે છે.

મિથ્યા તત્ત્વને છોડવું અને સામ્યકત્વને પ્રાપ્ત કરવું. મિથ્યાત્વથી આત્મા અનંત કાળથી સંસારમાં રળાડે છે. સાચો વિચાર, સાચો ભાવ એટલે સમકિત. સમકિત આત્માને મોક્ષ અપાવે છે.

લોકપ્રવાહ ન્યાં અર્થ અને કામ મળે ત્યાં લઈ જાય છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષમાં બધાને અર્થની અને કામની વાતો જ ગમે છે.

જીવનનો અરુણોદય

૫૩

પાપથી આવેલી લક્ષ્મી પાપમાં જ ચાલી જાય છે. પુણ્યનું બધી લક્ષ્મી જ પુણ્ય ઉપાર્જન કરાવે છે.

સતશ્રદ્ધા સંગી એ દષ્ટિનો પ્રારંભ છે, સમકિત એ મોક્ષની શરૂઆત છે. એ એવા પ્રકારનું છે કે જેટલા જોરથી આવે છે તેટલા જોરથી ચાલ્યું જાય છે.

સારું હોય તે જ ગ્રહણ કરવું, ખોટું હોય તે છોડી દેવું. સત્યની ગતિ દુનિયાના માનવીથી ચાર આંગળ અંધાર ચાલે છે.

દુનિયામાં જેટલું મનુષ્યમાં સત્ય છે તેના કરતાં જ્ઞાનીમાં અનેકગણું સત્ય પડેલું છે. સ્વાર્થ હોય ત્યાં સત્ય ટકતું નથી. ખોટું કર્યા વગર ચાલે તેવું ન હોય તેવી સ્થિતિમાં ખોટું બોલીએ તો પણ મનમાં જરૂર દુઃખ થાય છે.

સતશ્રદ્ધા સંગી બને ત્યારે અહિંસા, સત્ય, પરિગ્રહ, બ્રહ્મચર્ય, તપ આવે છે, આનાથી મોક્ષ મેળવતાં વાર નથી લાગતી.

પ્રભુમાં શ્રદ્ધા

વિષય કેવી અદ્ભુત વસ્તુ છે ! તેના પ્રભાવથી જડતા દૂર થાય છે અને સારી એવી વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મ કરતાં કરતાં કાર્મિક બુદ્ધિ આવે છે.

જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં કાર્યનું પરિણામ જોઈને કાર્ય

૫૪

જીવનનો અરુણોદય

કરવાથી કાર્યમાં સફળતા મળે છે. વિશ્વ એ પરિણામની શાળા છે.

સારું અને ખોટું બન્ને તારવી નાખવાનું છે.

માટી કારણ અને ઘડો કાર્ય છે. કારણ વગર કાર્ય થતું નથી. કારણ હોય તો કાર્ય આવે.

મતિજ્ઞાનના બેરથી શ્રુતજ્ઞાન આવે છે. જે મતિજ્ઞાનમાં ખામી હોય તો શ્રુતજ્ઞાનમાં ખામી જ રહે છે.

આત્મા માટે ભોમિયાનું કામ કરનાર અને આત્માને તારનાર જે ગુરુજ્ઞાન છે તે અલૌકિક છે.

ઝેર પણ દવા બની જાય અને અમૃત પણ ઝેર બની જાય છે. આનું કારણ અજ્ઞાન છે. દવા ઝેરી હોવા છતાં મર્યાદા પ્રમાણે લેવાથી રોગ મટાડે છે.

સરખી આત્માની વાતોને સમજાવતાં ભૌતિક વાતો નિસરણીનું કામ કરે છે.

ભોગોમાં પડેલાને ઉઠાડનાર જ્ઞાની પુરુષ જ છે, અને જ્ઞાનીનાં વચનો જ આત્માનો ઉદ્ધાર કરે છે.

ટીકાઓ આગળ વધારનાર સૈનિક છે. ટીકાથી ભૂલો સમજાય છે. અને તે ભૂલોને સુધારવાની છે. મોટાઓ પાસેથી પ્રશંસાની નહિ, પણ તેઓ ભૂલો બતાવે તેવી આશા રાખવાની છે.

શ્રદ્ધાની શક્તિ શું કામ કરે છે તે આજે બેવાનું છે. ગણધરો ભગવાન પાસે પહેલી વાર આવે છે ત્યારે

જીવનનો અરુણોદય

૫૫

ભગવાનની મશકરી કરતા આવે છે. પણ પ્રભુને જોતાં અને તેમની વાણી સાંભળતાં તેમના શિષ્ય બની જાય છે.

ગણધરે પાસે જ્ઞાન ઘણું હતું પણ તે જ્ઞાનવાદમાં વિજય પ્રાપ્ત કરાવે તેવું હતું. પણ સાથે સાથે આત્માનો પરાજય કરનારું જ્ઞાન હતું.

શ્રદ્ધા ન હોવાથી આપણામાંથી આત્મિક ધન ચાલ્યું જાય છે. અને જડ વસ્તુઓમાં આપણે આત્માને ભૂલી જઈએ છીએ.

કર્મવાદ

રોગ આવે ત્યારે રાજ થવાનું છે. કારણ કે તે બાંધેલાં કર્મનો ઉદય છે. અને ઉદયમાં આવેલા કર્મને પ્રસન્નતાથી ભોગવતાં નવાં કર્મો બંધાતાં નથી. અને ઉદયમાં આવેલાં કર્મો બંધી જાય છે.

ગજકુમારને માથે સગડી હતી ત્યારે પણ તેમનામાં કેવી સમતા હતી તેનો આપણે કદી વિચાર કર્યો નથી. જીવનો સ્વભાવ નાનાં દુઃખોને મોટાં બનાવે છે. સંસારની નાની નાની વાતોમાં આત્મધ્યાન કરીને નવાં નવાં કર્મો બંધાય છે.

કર્મવાદ બ્યવહારમાંથી જ આવે છે. ન્યાય ઉપાર્જિત દ્રવ્યમાં સમાન સુશીલમ લગ્નમ દ્રવ્ય ન્યાયી ઉપાર્જન કરવાનું છે. સમાન કુળવાળા સાથે લગ્ન કરવાનું છે.

૫૬

જીવનનો અરુણોદય

સપ્તમાણુ ધનિક અને સમાન જાત સાથે લગ્ન કરવાનું છે.

આત્માની જાળતમાં શિયળ સારાં હોય તેની સાથે લગ્ન કરવાથી જીવન સુખી થાય છે.

અંધક મુનિની જેમ આપણી આમડી તો નથી જીતરીને? તેવું દુઃખ તો મારા જીવનમાં નથી આવ્યું ને? તેવો વિચાર આપણને જ્યારે દુઃખ આવે ત્યારે કરવાનો છે.

કુદ્રક પોપટ થયો પણ તેની ખુદ્ધિ ચપળ હતી. દિવસમાં થોડી વાર પણ આત્માનો, પરમાત્માનો અને કર્મનો વિચાર કરવાનો છે.

આખો દિવસ જેનું રટણ છે, તે રટણ ઊંઘમાં આવે છે. અને આખા જીવનમાં જેવું કરીએ છીએ તેવું કર્મ મૃત્યુ વખતે ઉદયમાં આવે છે. પોપટ પાંજરામાં પડ્યો હતો ત્યારે તેણે ગુરુ મહારાજને જોયા અને તેને યાદ આવ્યું કે મેં આવું કંઈક જોયું છે.

કૂતરાને પણ કેવી અછલ હોય છે. પોપટને ગુરુ મહારાજને જોવાથી જાતિસ્મરણ થયું, સ્મરણજ્ઞાન થયું અને પોતાનો પાછલો ભવ જોયો. ધર્મ વગર, પ્રભુના ઉપદેશ વગર મારે આવતા ભવમાં ચક્રવર્તીપાણું પણ નથી જોઈતું.

શિકારીએ દયાળુ શેઠને ત્યાં પાંજરું મૂકીને જમવા બેઠો છે. પછી શેઠને પેલો પોપટ કહે છે કે મને તમે રાખી લો. એક આધર્મિક તરીકે રાખો.

જીવનનો અરુણોદય

૫૭

દુનિયામાં કોઈને ગુલામ બનાવશો નહિ, નહિતર
આવતા ભવમાં તમારે ગુલામ બનવું પડશે. દરેકને સ્વતંત્ર
રાખજો.

સંસારમાં આપણો જીવ પણ ચોરાશી લાખ યોનિમાં
જુદાં જુદાં કપડાં પહેરે છે.

પછી ધીમે ધીમે પોપટ શ્રુતજ્ઞાનની આરાધનાને લીધે
વાર્તાઓ કહેવા માંડ્યો.

પ્રહ્લચર્યનો મહિમા

દુરાચારીઓથી કદી પણ દેશનું રક્ષણ થઈ શકતું નથી.
વખત આવ્યે તે દેશને વેચી દેતાં પણ રોકાતો નથી.
લાલચોને વશ થતો દુરાચારી હંમેશાં પોતાના દુરાચારને
જ પોપવા મથતો હોય છે.

માનવને જીવનમાં સાચું સમજાય તો તાંદુરસ્તીનો
રામબાણ ઇલાજ એકમાત્ર પ્રહ્લચર્ય છે. પ્રહ્લચર્યના ખંડન-
માત્રથી માનવમાં રોગનાં ઘોડાપૂર ઊમટે છે. આબાલ-
વૃદ્ધો સૌ માંદગીનો અકાળે ભોગ બને છે, બનાવટી દવાઓનું
નિર્ચક સેવન કરી દેહ ટકાવી રાખવા વ્યર્થ દોડધામ
કરે છે.

પ્રહ્લચર્યના પતનથી કેવળ શારીરિક અશક્તિ કે
માનસિક રોગો જ ઊભા થતા નથી, પરંતુ માનવનું સમગ્ર

૫૮

જીવનનો અરુણોદય.

જીવન વાસ્તવિક રીતે રોગમય બની જાય છે. ક્યારેક તે તે અકાળે જ પરલોકવાસી બની જતો હોય છે.

પ્રહ્લયર્થ જીવનમાં કયા કયા ચમત્કારો નથી સર્જતું? કાતિલ ઝેરને તે પચાવી શકે છે. જગતના કોઈ પણ પ્રકારની માંત્રશક્તિ કે તાંત્રિક વિદ્યાની પ્રહ્લયારી પર કોઈ જ અસર થતી નથી, એટલું જ નહિ, પરંતુ માનવને સદા સુરક્ષિત રાખતા પ્રહ્લયર્થનું પાલન કરનારને ખુદ દેવતાઓ પણ કોઈ હાનિ પહોંચાડી શકવા સમર્થ નથી.

પ્રહ્લયર્થ જીવનમાં માનવીને બેવડો લાભ કરી આપે છે. એક તો તેના પાલનથી માનવી સદાયારી બનતાં તેનામાં સદ્વિચાર જાગે છે અને તે પરોપકારી બને છે. તેનામાં સારી ભાવના પ્રગટે છે. આમ થતાં તેનામાં રહેલી મલિન ભાવના આપોઆપ નાશ પામે છે.

પ્રહ્લયર્થની રક્ષા કરવી એ જ જીવન છે. તેનું ખંડન કરવું તે જ મૃત્યુ. પ્રહ્લયર્થનું ખંડન સંસારની અનેક મુસીબતોને નોતરે છે.

સિનેમા બેવા જનાર પોતાના ચારિત્ર્યનું ખંડન નોતરે છે, તે સદાયારને નાશ કરે છે. સિનેમામાંથી દુરાચાર શીખી જીવન જીવતો માનવી દેશમાં રામરાજ્ય લાવી શકે ખરો? તેનામાં ક્યાંથી પવિત્રતા આવવાની હતી? તેને ધર્મ સૂઝશે ખરો? આથી બિલકુલ, તે ધર્મસ્થાનમાં જતાં પણ અટકશે.

જીવનનો અરુણોદય

૫૯

આજનો વિદ્યાર્થીવર્ગ ઘણી ઘણી ખાખતોથી અબળુ હોવા છતાં ભણતરની ખડાઈ મારે છે. અપૂર્ણતામાં પૂર્ણતા કરી લેવી તે જ મોટી અજ્ઞાનતા છે. અને આથી જ જીવનમાં સાચી સમજ આવતી નથી. ગર્વ એ વિદ્યાની આડે આવતો દરવાજો છે. જ્યાં સુધી તે ખસે નહિ ત્યાં સુધી ધર્મ-ગુરુઓનો ઉપદેશ મનમાં પેસી શકે શી રીતે ?

યુગો પહેલાં ભારત દેશ વિશ્વના તમામ દેશો કરતાં વિદ્યા અને કળામાં મોખરે હતો. વિદેશીઓ અહીં આવી શિક્ષણ લઈ જવા બાદ ગૌરવની લાગણી અનુભવતા. તેના સ્થાને આજે અહીંના લોકો વિદેશી શિક્ષણ મેળવવા બદલ ગૌરવ અનુભવતા થયા છે.

ભારતમાં મોટી દુકાન હોય તેમ જાણે કશુંય નહીં પણ વિદેશમાં હોટલમાં ચાના કપ ધોવા માટે નોકરકામ કરતા હોય છે.

કોઈ પણ ઇન્દ્રિય ખોટું ન કરી એસે તેની તકેદારી માટે ખાસ ચોકીદાર — વિવેક રાખવાનો છે. તેવો વિવેક બ્રહ્મચર્ય છે.

આત્મામાં દોષને પેસવાનાં ઘણાં દ્વારો છે. જેમ ઘરમાં કોઈ ચોકીદાર રાખવામાં આવે તો ચોર પેસી ન શકે, તેમ વિવેકરૂપી ચોકીદાર હોય તો દોષ આવવા ન દે, આવતા દોષને અટકાવી દે જો વિવેક સૂઈ જાય તો આત્મા લૂંટાઈ જાય છે. એક વખત લૂંટાઈ જવાથી આખી જિંદગી મહેનત કરશો તોપણ તેની ખોટ આખી જિંદગી પૂરી કરી શકાશે નહીં.

સત્યનો સ્વીકાર

ધર્મ કોઈ સંપ્રદાયમાં, સંઘર્ષમાં કે વાદવિવાદમાં નથી. પરંતુ કોઈ પણ ઇચ્છાઓના અભાવમાં ધર્મ સમાયો છે.

જે સત્યનો સ્વીકાર કરી શકે તે જ ધર્મને લાચક માનવ છે. ધર્મ એટલે અંતઃકરણની શુદ્ધિ અને અંતઃકરણની શુદ્ધિ શુદ્ધ વિચારો વડે થાય છે. આ વિચારો દ્વારા જ જગત છોડીને પરમાત્માને પામવાનું શક્ય બને છે.

જેના જીવનમાં સદાચારની સુગંધ હશે તેમનું જીવન મહેંકી ઊઠશે. સદાચારથી આચરણ શુદ્ધ બને છે. અને આ આચરણ શુદ્ધ રાખવા સદાય જાગૃત રહેવું પડે છે.

આત્માની સુખ-શાંતિ આત્મામાંથી જ પ્રાપ્ત થશે. ખહાર શોધવાથી મળશે નહીં. જેવી રીતે ઘરમાં ખોવાયેલી વસ્તુ ઘરમાં જ શોધવાથી મળે છે, ખહાર બહારમાં શોધવાથી નથી મળતી.

જેમ મકાન માટે તેના પાયાની મજબૂતાઈ જરૂરી છે તેમ સદાચાર રૂપી પાયો મજબૂત હશે તો જ તેના પર સાધના રૂપી ઇમારત ખડી કરી શકાશે.

તમે જો એક વાર રામાયણનો પરિચય કરી લો તો કયાંય ભટકવું નહીં પડે. રામાયણના પરિચય વગરનો દુનિયાનો પરિચય નકામો છે. તમને રામાયણના પરિચય વગર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાની નથી. દરેક પુરુષોએ રામનો

જીવનનો અરુણોદય

૬૩

આદર્શ અને દરેક સ્ત્રીએ સીતાજીનો આદર્શ ગ્રહણ કરવો જોઈએ.

ક્ષમાની ભૂમિકા પર જો આરાધના થાય તો જ તે ઈળીભૂત થાય છે. ક્ષમા એ આરાધનાનો પાયો છે. તલવારથી શત્રુનો નાશ થાય છે, શત્રુતાનો નહીં. પરંતુ ક્ષમાથી શત્રુ અને શત્રુતા બંને નાશ પામે છે.

જીવનનો આધાર બ્રહ્મચર્ય છે. બ્રહ્મચર્ય વિનાનું જીવન પ્રાણુ વગરનું જીવન છે. માનવમાત્ર માટે બ્રહ્મચર્ય મહત્ત્વનું છે.

સંસારીનો તારણહાર

પાપને દૂર કરનાર ગંગા, તપ્ત જીવનને શીતળ બનાવનાર ચન્દ્રમા અને અંદરની મલિનતાને દૂર કરનાર કલ્પવૃક્ષ છે. પણ પાપ, તાપ અને અંદરની મલિનતાને કોઈ દૂર કરનાર વસ્તુ જો દુનિયામાં હોય તો તે સાધુ-સમાગમે છે.

સાધુની ભાષામાં મૌન હોય છે અને તે જરૂર હોય તો જ બોલે છે. સાધુ પાસે જઈએ ત્યારે નવાં પાપો બંધાતાં નથી અને જૂનાં પાપો નાશ પામે છે.

જે નકામું કામ હોય તેમાં આપણે ઘણા જ સમય બગાડીએ છીએ.

૬૨

જીવનનો અરુણોદય

અળતાને શાન્તિ આપનાર માત્ર સાધુ સિવાય કોઈ નહીં એ વાત સમજઈ જવી જોઈએ.

સગો પણ કોણુ? રડતામાં પણ વધારે રડાવે છે અને લગ્નમાં રિસાઈ જાય છે, તેમ જ દુઃખમાં વધારે દુઃખ ઊભું કરે છે.

વાતને પચાવતાં શીખો, દરિયા જેવું મોટું પેટ રાખો. કાન ખુલ્લા રાખવાના છે અને મોટું બંધ રાખવાનું છે.

આજના લોકો ખીજને દુઃખમાં મદદ ન કરતાં દુઃખમાં વધારો કરે છે.

રોજ તત્વજ્ઞાનની વાતો સાંભળનાર દુઃખ પડે ત્યારે રડવા જેસે તો ધર્મ સાંભળવો નકામો છે.

જે તરેલા છે તે તારે છે અને યામેલ પમાડે છે ને અજેલા બાળે છે. જે પોતે જ તર્યો નથી તે ખીજને શું તારવાનો હતો ?

સાધુ પોતાનાં કર્મ બંધાવે છે. તેમના મનમાં અંદરથી તેમ જ બહારથી પણ ક્ષમા જ હોય છે.

વ્યક્તિ નબળી હોય તો પણ ધ્યેયને નબળું બનાવવાનું નથી. માઉન્ટ એવરેસ્ટ નાનું બનાવો એમ નહીં; આપણે પહોંચી નથી શકતા તે આપણી નિર્બળતા છે.

જે ભૂલ કરે તે નાનો છે અને જે ભૂલને કબૂલ કરે

જીવનનો અરુણોદય

૬૩

તે મોટો છે. કામ એ મોટી વાત છે અને ખમાવું તે વધારે મોટી વાત છે.

ક્ષમાની મુક્તિની શાળામાં ભણવવા માટે જે સાધુ મહેનત કરે છે તે સાચા સાધુ છે.

મોક્ષમુક્તિનું ધ્યેય

એવંભૂત દષ્ટિથી શબ્દ નિર્વિકલ્પ કર. એવંભૂત શુદ્ધ સ્વરૂપલક્ષી દષ્ટિથી શબ્દને અર્થરૂપ આત્મા નામધારી શબ્દ સિવાય બીજાં કોઈ પણ વિકલ્પ વર્તતો નથી એવો કર. નિર્વિકલ્પ આત્મધ્યાને, શુક્લધ્યાને પામ.

સમિતિરૂઠ નિશ્ચય સ્વરૂપની સાધનામાં સ્વચક્રપણે અભિરૂઠ અતિ ઊંચે ચડેલ ઊચ્ચ ગુણસ્થાનસ્થિતિને પામેલા એવી દષ્ટિથી એવંભૂત એટલે જેવા પ્રકારે મૂળ શુદ્ધ આત્માસ્વરૂપે છે તે અવલોક.

કારણ કે સમિતિરૂઠ સ્થિતિવાળાને પ્રત્યક્ષ પ્રગટ એવંભૂત આત્મદર્શન કેવળજ્ઞાન થાય છે. એવંભૂત દષ્ટિથી સમિતિરૂઠ સ્થિતિ કર. એવંભૂત શુદ્ધ આત્માસ્વરૂપ દષ્ટિથી સમિતિરૂઠ આત્માસ્વરૂપમાં સમ્યકપણે અત્યંત આરૂઠ એથી પરમ યોગ દશા સંપન્ન સ્થિતિ કર, સ્વરૂપરૂઠ થા. યોગારૂઠ સ્થિતિ કર.

એવંભૂત દષ્ટિથી શુદ્ધ આત્માસ્વરૂપ સ્થિતિની દષ્ટિથી

૬૪

જીવનનો અરુણોદય.

લક્ષમાં રાખી એવંભૂત થા. અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં જેણે સ્થિતિ કરી છે એવો સ્વરૂપસ્થિત થઈ ન્ત. એવંભૂત દંષ્ટિ સમાવ અને આવા પ્રકારે એવંભૂત સ્થિતિની વધા-સ્થિતિ.

આપણે સૌ આત્મ, બ્રહ્મ-પ્રદેશ નિર્વાણ માર્ગના પ્રવાસી છીએ. મોક્ષમુક્તિના ધ્યેયવાળા જ આત્મા અહીં આવે છે. આત્મજ્યોત હશે તો સંસારમાં — અંધકારમાં પ્રકાશ આપશે.

એક ઠેકાણે આનંદ, બીજે ઠેકાણે શોક. અહિંસાનું સ્થાન શું? પૂર્ણ અહિંસા તરફ મન, વચન, કાયાની શક્તિ વડે વળી શકશું. અજ્ઞાનમાં પડેલ અહિંસા નકારાત્મક દયા હકારાત્મક આજે જગતમા ચાલી રહી છે. હિંસાને અટકાવવા ‘અ’ નામનો શબ્દ આવ્યો. હિંસામાંથી વિરાગ પામવું તેનું નામ અહિંસા છે.

અહંકારનું પ્રતીક — હારજીત

માનવ શાંતિની બૂમો જરૂર ધાડે છે, પણ તેનો સ્વભાવ તો યુદ્ધપ્રિય છે. યુદ્ધ અને સંહારમાં માનવ જેટલી શક્તિ લગાવે છે તેનાથી અડધી શક્તિ જો માનવ-જાતની ઉન્નતિ માટે વપરાય તો માનવ સુખી થાય. દરિદ્રતા, ભૂખ અને રોગોથી પણ મુક્ત થાય.

મનુષ્યનું ભાગ્ય એવું વૃક્ષ છે કે તે દરેક વસ્તુ અને

જીવનનો અનુભવ

૬૫

દરેક ક્ષેત્રમાં ફળે છે. તે ભાગ્ય કેવું ફળ આપશે તેનો કોઈ પત્તા હોતો નથી. ભાગ્ય કાળા નાગને ફૂલોનો હાર બનાવી શકે છે અને ઝેરને પણ અમૃત બનાવી શકે છે.

શ્રીમંતનું ઘર મોટું હોય છે, પણ દિલ છોટું હોય છે. ગરીબનું ઘર નાનું હોય છે, પણ દિલ મોટું હોય છે. એક ગરીબ પોતાના ભોજનમાંથી બીજા ગરીબ ભાઈને આપે છે. પણ ધનિક પોતાની ભરેલી મીઠાઈઓની થાળીમાંથી કોઈનેય ટુકડો પણ આપતો નથી. ગરીબ થોડામાં થોડું ભગવાનની પૂજા-દાનમાં વાપરે છે, પણ ધનિક લાખો રૂપિયામાંથી વાપરવાની ભાવના રાખતો નથી.

ગરીબની જેમ ધનિક ઉદાર બની જાય તો દુનિયામાં ગરીબ રહે જ નહિ.

હારજીત તો મનુષ્યના અહંકારનું પ્રતીક છે. પરંતુ સમજૂતી અને સંધિ એ બુદ્ધિમાનનું ચિહ્ન છે. હારજીત પશુઓમાં પણ છે. ત્યાં સમજૂતીની કલ્પના હોતી નથી; સમજૂતી એ તો મનુષ્યની બુદ્ધિની ઊપજ છે. મનુષ્ય યુદ્ધમાં, ઝઘડામાં સમજૂતીની ભાષા નથી બોલતો. તેનામાં અને પશુમાં કશો જ ફરક નથી.

બાળકને દેખીને જેના મનમાં સ્નેહ ન જાગે, મિત્રને દેખીને જેના મનમાં પ્રીતિ ન જાગે, દુઃખીને દેખીને કરુણા ન થાય, માતા-પિતાને દેખીને જેનું મસ્તક આદરથી નમી જ. અ. ૫

૬૬

જીવનનો અરુણોદય

ન પડે અને ગુરુદેવને દેખીને જેનું હૃદય ભક્તિથી ન હાલે તે યોગી હશે અથવા તો પશુ હશે.

એક એન્જિન જેમ પચાસ ડબ્બાઓને લઈને બાય છે તેમ દૃઢ સંકલ્પી વ્યક્તિ હજારો વ્યક્તિઓને પાછળ લઈને ચાલે છે. સમાજનો નેતા એન્જિન જેવો હોય છે, જે પોતપોતાની શક્તિ પર ભરોસો રાખે છે. ક્યાંય પણ ગરબડ થાય તો તે સુધાર્યા વિના આગળ ન ચાલે.

ઘણા માણસો કહે છે, બીડી છૂટતી નથી. બીડીએ એને પકડ્યો નથી, પરંતુ બીડીને પોતે પકડી છે. તેવી જ રીતે સંસારે આપણને નથી પકડી રાખ્યા, આપણે જ સંસારને પકડી રાખ્યો છે અને કહીએ છીએ, સંસાર છૂટતો નથી.

ઘરમાં પાંખો હોય એને ત્રણ પાંખો હોય છે. તેને કનેક્શન ન આપીએ તો એમનો એમ નિષ્ક્રિય રહે છે. તેને જો કનેક્શન આપી સ્વિચ પાડો તો ચાલે. તેવી જ રીતે આત્માને ત્રણ પાંખો છે. સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્ ચરિત્ર. એનામાં વિચારનું કનેક્શન નથી એટલે આત્મા દુર્ગંધ મારે છે. ભયંકર ગરમી છે. એક વાર વિચારની સાથે કનેક્શન લગાવી સ્વિચ પાડો તો આત્મામાંથી દુર્ગંધ, ગરમી, દુર્ગુણ જતા રહે છે અને અપૂર્વ ઠંડક મળે છે.

નિષ્કામ ભાવથી ભક્તિ કરવામાં આવે તો ભાવના લગવાન સુધી પહોંચાડે છે. એટલે પરમાત્મામય બનાવી દે છે.

જીવનને અરુણોદય

૬૭

હૃદયપાકના તપેલામાં પડેલો ચમચો આખાપરિવારને હૃદયપાક આપે છે, પરંતુ તેને કોઈ સ્વાદ મળ્યો હોય તેમ પૂછશો તો તે ના પાડશે. તેમ આપણે ઉપાશ્રયમાં ચમચાના જેવા બનવાનું નથી પરંતુ આત્માની અનુભૂતિ પ્રાપ્ત કરવાની છે.

ધ્યાનથી ધ્યેય પ્રાપ્ત થાય છે. આત્મા સંસારમાં રહીને મોક્ષનું ધ્યેય રાખે તો મોક્ષ મળે, વિના ધ્યેયની સાધના કેવી રીતે સિદ્ધ થાય ?

પરમાત્મા પાસે આપણે એક ભવની યાચના કરી હતી કે ભગવાન એક ભવ આપ. ત્યાં જીવનને ધર્મશાળા બનાવીશ, ધર્મધ્યાન કરીશ. પરંતુ આપણે અહીં આવીને તે ભૂલી જઈ એ છીએ. જીવનને ધર્મશાળા બનાવવાને બદલે બંગલો બનાવ્યો. શરીરને હું પરોપકારમાં અર્પણ કરીશ એમ કહું હતું અને અહીં આવીને શરીરને વિષમ કષાયનું, અનીતિનું કારખાનું બનાવી દીધું.

અર્જુનને જેમ પક્ષીની આંખની કીકી જ દેખાણી હતી તેમ આપણને શું દેખાવું જોઈએ ? મોક્ષનિશાન કર્મ પર લગાડવાનું છે.

સાધુ જગતથી નિરપેક્ષ છે. જાતને જોઈને ચાલે તે સાધુ, જગતને જોઈને ચાલે તે સાધુ નહીં.

સંસારના કાર્યમાં પ્રમાદ ન આવે, ધર્મના કાર્યમાં જ પ્રમાદ આવે છે. ધન પ્રાપ્ત કરવા માટે દુકાન પર

૬૮

જીવનનો અરુણોદય

તનતોડ મહેનત કરનારને તે સમયે અંતરાયકર્મ યાદ નથી આવતું, ધર્મકાર્યમાં અંતરાયકર્મ યાદ આવે છે. કોઈ દિવસ નવકારશી ન કરનાર ધન પ્રાપ્ત કરવા માટે આય-બીલ અઠાઈ કરવા તૈયાર થાય, પરંતુ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા એક નાનું વ્રત પણ ન કરે.

આપું જીવન અનીતિથી પાપ કર્યું હોય અને છેલ્લે ધર્મ કરવા જાય તો ક્યાંથી થાય? આપણે આગ લાગ્યા પછી ફૂલો ખોદીએ છીએ, આપણે પહેલેથી જ નીતિ પ્રમાણે ધન ઉપાર્જન કરી ધર્મના સંસ્કાર આત્મામાં પાડીએ તો આવી સ્થિતિ ન થાય.

નીતિથી ધન ઉપાર્જન કરે તો સમૃદ્ધિ નોકર બનીને આવશે. એ ધનને ત્યાગવામાં વિલાંબ થતો નથી. અનીતિનું ધન હોય તો ત્યાગવામાં વિલાંબ થાય છે.

પરમાત્માને આપણે ફેઇથફુલ બન્યા નથી. પરમાત્માને પ્રસન્ન કરી આત્માને જાત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો.

મનની પ્રસન્નતા

તૃષ્ણાની કદી પણ તૃપ્તિ થતી નથી. તૃષ્ણાની તૃપ્તિ માટે સંતોષ જોઈએ. સુખદુઃખનો અનુભવ કરનાર મન છે, મન વગર કશું જ અનુભવાતું નથી. મન શાંત થયા વિના સુખ નહીં મળે. મનમાં અનેક કામનાઓ જાણે છે, તે

સુખનો અરુણોદય

૬૯

જ્યાં સુધી શાંત થતી નથી ત્યાં સુધી મન અશાંત રહે છે. ગમે તેટલાં સુખનાં સાધનો હાજર હશે પણ મન અશાંત હશે તો સુખ નહીં મળે.

માણસમાં ગમે તેટલી બુદ્ધિ હોય તોપણ તેનું મન અશાંત હશે તો બુદ્ધિ પોતાની જગાએથી ખસી જાય છે. તે પોતાનું સમતોલપણું ગુમાવી ન શકવાનાં કાર્યો કરી ખેસે છે. માટે બુદ્ધિને સ્થિર રાખવા ચિત્ત હંમેશા પ્રસન્ન રાખો.

ચિત્તને પ્રસન્ન રાખવાના ઘણા ઉપાયો છે. ધર્મનું પ્રવચન સાંભળવું, સારાં પુસ્તકોનું વાચન કરવું, ચિંતન-મનન કરવું, જાપ, ધ્યાન, દર્શન, ભક્તિ કરવાથી ચિત્ત પ્રસન્ન બને છે. ચિત્તને ઊઠતાં-બોલતાં ભગવાનના નામ, સ્મરણ સાથે જોડવાથી પણ ચિત્ત પ્રસન્ન બને છે.

ભૂલ થઈ જાય તે મોટી વાત નથી. મોટા મોટા વિદ્વાનોની પણ ભૂલ થાય છે, પણ ભૂલ સમજ્યા પછી તેને ભૂલ તરીકે સ્વીકારી સુધારી લેવી. મૂર્ખ લોકો ભૂલ કર્યા પછી તેનો સ્વીકાર કરતા નથી. સમગ્રુ લોકો ભૂલ સ્વીકારી લે છે.

સ્વાર્થી મનુષ્ય પોતાનો સ્વાર્થ સધાયા પછી મિત્રનો ત્યાગ કરે છે. નીતિનું વચન છે કે વેશ્યા નિર્ધન પુરુષનો, પ્રજા રાજાનો, પક્ષી કૃષ્ણહીન વૃક્ષનો, ભોજન કર્યો પછી અવિધિ-સરનો, વિદ્યા લીધા પછી શિષ્ય ગુરુનો અને મૃગલાં બળેલા વનનો ત્યાગ કરે છે.

૯૦

જીવનનો અનુભવ

જેમ વ્યક્તિ ગરમીથી તથા અગ્નિના તાપથી બચવા માટે પાણીના કિનારે કે વૃક્ષને છાંયડે બેસે છે ત્યારે જ તેને શાંતિ મળે છે અને એવી જ રીતે માણસ જ્યારે ક્રોધ રૂપી તાપથી તપી બચ ત્યારે ક્ષમા અને વિરક્તિના વાતાવરણમાં માણસ સ્થિર થાય તો શાંતિ મળે.

સત્તા, શક્તિ અને સંપત્તિ તારક પણુ છે અને મારક પણુ છે. જેમ દીવાસળીથી અગ્નિ પ્રગટાવીને રસોઈ પણુ થાય છે અને આગ લગાવીને વિનાશ પણુ થાય છે. એવી જ રીતે સત્તા, સંપત્તિ અને શક્તિનો સફળ ઉપયોગ કરવામાં આવે તો ભલું પણુ થઈ શકે છે અને તેનો દુરુપયોગ કરવામાં આવે તો ભૂંડું પણુ થાય છે.

કેટલીક વ્યક્તિઓનાં હૃદય માટી જેવાં હોય છે. તે કોઈ પણુ ઉપદેશ કે શિખામણુ પોતાના અંતરમાં ઉતારી સત્કર્મના નવા અંકુર પેદા કરીને જીવનને લીલું છમ બનાવી દે છે, જ્યારે કેટલીક વ્યક્તિઓ પથ્થર હૃદયની હોય છે. તેમને ભલે ગમે તેટલો ઉપદેશ આપવામાં આવે પરંતુ પથ્થરની જેમ હંમેશ સૂકા તે સૂકા જ રહે છે.

વાસનામાંથી મુક્તિ

ધ્રુવડને અંધકાર સિવાય કંઈ જ ગમતું નથી. અહિંસા સારાને ખરાબ બનાવે છે. ન બોલવાનું બોલાવે. જ્ઞાનથી સારું બોલાય છે, સારું કરાય છે. જ્ઞાનીને ન કરવાનો વિચાર

જીવનનો અરુણોદય

૭૧

કચારેય આવી જાય તોપણ તે મૌન રહેશે.

જો ઘરમાંથી એક ઈંટ નીકળી જાય તો આખું ઘર જોખમમાં મુકાઈ જાય છે. આત્માને અહંકારથી મુક્ત રાખવા માટે જ આ જ્ઞાન છે, સાધના છે. જો એક પણ દોષ હોય ત્યાં સુધી સર્વજ્ઞ બની શકાતું નથી.

જો ધર્મ સાચો આવે તો અંતરમાં સુખ, સુખ અને સુખ જ હોય છે; કદી દુઃખનો અનુભવ થતો જ નથી. માટે આત્માનો સાચો માર્ગ મળવો ઘણો જ મુશ્કેલ છે.

દર્શનશાસ્ત્રમાં, સાહિત્યમાં, બધાં જ શાસ્ત્રોમાં હું કુશળ છું, મારે માટે દુનિયામાં કંઈ જ કઠણ નથી, મહાત્માને કંઈ જ અસાધ્ય નથી, ભૂખ્યાને બધું જ ભાવે છે. દુર્જનને માટે બધા જ ખરાબ શબ્દો હોય છે.

કામ, રૂપ, કીર્તિ, ધન — કંઈજ વૈરાગીને ગમતું નથી. પણ ત્યાગમાં જ સાચું સુખ પામે છે.

આત્મા ગુણથી પર્યાય પામે છે. ક્ષણે ક્ષણે પાણીમાં તરંગો આવે છે. વાયુની લહેર આવે છે, તેમ આત્માના ધર્મો બદલાયા જ કરે છે.

શેતાનમાં સંત શેતાન બની જાય છે, અને સંત શેતાન બની જાય છે તેનું કારણ પર્યાયો બદલાયા જ કરે છે, સમાગમ, વાચન, વાતાવરણ પર્યાયોને બદલી નાખે છે અને આત્માના ગુણમાં ફેરફાર કરી નાખે છે.

પંચભૂતમાંથી પર્યાયો ઉત્પન્ન થાય છે અને તેબહાર

૭૨

જીવનનો અરુણોદય

પર્યાયો આત્માના ગુણોમાં ફેરફાર કરે છે, ક્ષણેક્ષણ પર્યાય બદલાયા કરે અને તે પર્યાય પ્રમાણે આપણે બધું બોલીએ છીએ, કરીએ છીએ, માટે બધો આધાર પર્યાય ઉપર છે.

‘હું મને જડતો નથી’ આ વાત ખુદ આપણે જ વિચારીએ છીએ. આત્માનું અસ્તિત્વ છે. એટલે જ આત્માનો વિચાર આવે છે. જેમ માને કદી વાંઝણી કહેવાતી નથી, તલમાં તેલ છે, દૂધમાં ઘી છે, લાકડામાં અગ્નિ, ફૂલમાં સુગંધ છે, તેમ શરીરમાં આત્મા રહેલો છે, અરૂપી રૂપીમાં છુપાઈને બેઠેલો છે, જ્ઞાનના મંથનમાંથી આત્મા મળે છે.

જ્યાં સુધી વાસના છે ત્યાં સુધી મુક્તિ મળતી નથી. એકલું તપ કામ નહીં લાગે પણ જ્ઞાનના પ્રકાશથી કરવાનું છે.

તપ, જ્ઞાનનું મેળવણુ, શાંતિ, મનન પછી જ આત્મજ્ઞાન થાય છે. તું કેમ છે? ક્યાંથી આવ્યો છે? ક્યાં જવાનો છે? અહીં શા માટે આવ્યો છે? તારે ધ્યેય પર પહોંચવા માટે તૈયારી કરવાની છે.

નિષ્કામ ભક્તિ

મરુભૂમિમાં ભયંકર તડકો પડતો હોય તે વખતે આપણને ભ્રમ થતો હોય છે કે સામે પાણી છે. આપણે આગળ જઈને બેઈએ તો પાણી મળતું નથી. તેમ આ સંસારમાં માણસ અર્થપ્રાપ્તિ માટે ઘણા પ્રયત્ન કરે છે.

જીવનનો અરુણોદય

૭૩

જેમ જેમ એને લાલ થતો જાય તેમ તેમ લોલ વધતો જાય છે, એને તૃપ્તિ નથી.

રેસમાં ઘોડો ઘણો દોડે છે, શ્રમ ઘણો કરે છે. ઘોડો જીતે છે ત્યારે ઇનામ તેના માલિકને મળે છે, પરંતુ ઘોડાને તો ચણા જ મળે છે. તેવી રીતે જીવરામભાઈ પ્રાપ્તિ માટે ખૂબ પ્રયત્ન કરે, દોડે છે, પરંતુ તેનો લાલ ઇન્દ્રિયો લઈ જાય છે.

ધન, વિષયવાસનાઓની તૃપ્તિ માટે નહીં, સંસારના વિકારોને પોષવા માટે નહીં, પરંતુ જીવન ચલાવવા માટે કમાવાનું છે.

રોટલો પેટ ઉપર બાંધવાથી ભૂખ નહીં મટે પણ પેટમાં જવાથી ભૂખ મટશે, દવા હાથમાં લેવાથી નહીં પણ ખાવાથી રોગ મટશે, એવી જ રીતે ધર્મશાસ્ત્ર હાથમાં લેવાથી કે શબ્દપાઠથી કલ્યાણ નહીં થાય, તેને જીવનમાં ઉતારવું પડશે. અત્યારે જ ધર્મ મનુષ્યનો ઉદ્ધારક બનશે.

આજે ધ્યાનને જે ધર્મધ્યાન બનાવી દે, તે જ સાચો કલાકાર છે. જો આવક પ્રમાણે ખર્ચ નહીં રહે તો અનીતિથી, કમાવાનું મન થશે. નહીં તો મનમાં સંકલ્પ, વિકલ્પ થશે અને અનેક પ્રકારનાં પાપો બાંધશે. તેથી આવકના પ્રમાણમાં જ ખર્ચ કરવું.

આત્માની ખેતી

માનવ અને પશુઓમાં ફરક માત્ર એટલો જ હોય

૭૪

જીવનનો અરુણોદય

છે કે માનવ ભૂતકાળની ભૂલોને જોઈ શકે છે. આગળ-પાછળનો વિચાર કરી શકે છે, ભૂલોને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરી શકે છે, વળી માનવ જેવું જીવન બનાવવા ઇચ્છે તેવું બનાવી શકે છે, જ્યારે પશુ આ કશુંય કરી શકતાં નથી.

ગંદાં કપડાં કે ગંદું શરીર જેટલું દુઃખ આપતાં નથી, તેવી વધુ દુઃખ મલિન આત્માની મલિનતા કળે ત્યારે પ્રાપ્ત થયેલ સાધનસામગ્રી કાર્યગત બને છે અને આત્મા સુખશાતાનો અનુભવ કરી શકે છે. માટે આત્માને લાગેલી કર્મરૂપી ગંદકી દૂર કરવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

નાનામાં નાની વસ્તુની પણ ઘણી કિંમત હોય છે. અને તે ઘણાં ભયંકર પરિણામો પણ લાવે છે. નાનામાં નાની અગ્નિની કણી આખા ગામને બાળીને રાખમાં ફેરવી દે છે. નૌકામાં નાનકડું છિદ્ર નૌકાને ડુબાડી દે છે, નાના એવા બીજમાંથી વડ બને છે તેમ આત્મામાં પડેલો નાનકડો ગુણ ઘણા ગુણોને લાવનાર બને છે.

જે ગરીબ હોવા છતાં પોતાના એક રોટલામાંથી અડધો ભાગ ભૂખ્યા પડોશીને આપીને ખાય છે તે જ માનવ છે, તેનામાં માનવતા છે પણ પોતાના હાથમાં બે રોટલા હોવા છતાં ભૂખ્યાને આપતો નથી અને ગરીબને ચૂસે છે તે દાનવ છે.

માણસને ધર્મથી મળતું સુખ જોઈએ છે અને અધર્મથી મળતું દુઃખ જોઈતું નથી. પણ ધર્મને કરવો નથી અને અધર્મને છોડવો નથી તો કયાથી દુઃખ ટળવાનું હતું ને

જીવનનો અરુણોદય

૭૫

સુખ મળવાનું હતું? કાંટા પાથરીને શુભાખનાં ફૂલોની લહેજત કેવી રીતે મળે ?

દીવાસળી ખીબને સળગાવતાં પહેલાં પ્રથમ પોતે જ બળે છે. એવી જ રીતે પરનિંદા કરવાવાળો પ્રથમ પોતાના જ જીવનને સળગાવે છે.

ખેડૂત બ્યારે ખેતી કરે છે ત્યારે પ્રથમ ખેતરને સાફ કરે છે, જમીનને પોચી બનાવી અનાજ વાવે છે, તેનું રક્ષણ કરે છે. આમ ઘણી મહેનત કર્યા પછી જ લાભ મળે છે. એવી જ રીતે આત્માની સાધના પણ ખેતી છે. આત્મામાં ધર્મનાં બી વાવવા માટે વિષય-કષાયોની ગંદકી પ્રથમ શુદ્ધ વિચારોથી સાફ કરો પછી તપ-જપ કરશો તે મહેનત ફળશે.

સત્યવાદીની જગતમાં ઘણી પ્રસિદ્ધિ હોય છે. તે કદાચ ભૂલથી અસત્ય બોલી જાય તોપણ જગત તેને સત્ય જ માને પણ અસત્યવાદી કોઈ વાર મહાન સત્ય બોલી જાય તોપણ લોકો તેને અસત્ય જ માને છે.

અભિમાન આંતરવૈભવને ઢૂંટી લે છે. અભિમાનના કારણે નવા નવા દુશ્મનો ઊભા થાય છે.

વાસનાઓના ત્યાગથી જીવનમાં અફલુત આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. સંતોષ થાય છે. આત્મામાં અપૂર્વ વિચોલ્લાસ જાગે છે અને બ્રહ્મચર્યનું રક્ષણ થવાથી કોઈ દિવસ અકાળે મૃત્યુ થતું નથી. સદા નિરોગી અવસ્થા રહે છે. હૃદયમાં ચુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે.

સાચો ધર્મ

પરિવ્રહથી પ્રભુના ધ્યાનમાં મન ચોંટતું નથી. દુનિયાનાં સુખો અંતે દુઃખ આપનારાં છે.

યોગશાસ્ત્રમાં સમ્યક્ત્વ એ એક દષ્ટિથી માણસ કુશળ અને નિપુણ બને છે.

ધર્મ - જિનેશ્વર ચરણમાં ગયા પછી કોઈ ન બાંધે કર્મ-જિનેશ્વરના ચરણમાં જઈ એ ત્યારે સાચો ધર્મ આવે છે.

મનની અંદર નબળા વિચારો કરવાથી માણસ પડી જાય છે. જિંદગીમાં જે પડ્યો તે ઊભો થઈ નહિ શકે. મનને પ્રકુંદિલિત રાખો. ઊભાને જ સહુ સહકાર આપે છે, ખેડેલાને કોઈ નહિ. જ્યારે માણસ પડે છે પછી છેવટે તેને સ્મશાન ભેગા થવું પડે છે. આમ, જે ઊભા હોય તેને સહકાર ખેડો હોય તેને જોયા કરીએ અને પડ્યો હોય તેને સ્મશાન ભેગો કરીએ તે દુન્યવી રીત છે.

હથિયારને વાપરવાથી ચક્રચક્રતી ધારવાળું રહે છે. આત્મવીર્યમાં કેટલી શક્તિ છે તે આપણે જાણતા નથી તેથી આપણે થાકી ગયા છીએ, ઘરડા થયા છીએ એમ વિચારીએ છીએ. અત્યારે માણસ ચાળીસ વર્ષનો થયો ત્યારથી સ્મશાનના વિચારો કરવા ખેસી જાય છે અને આત્મવીર્યને ભૂલી જાય છે. પણ જો માણસ ભણવા ખેસે ત્યારે વિચારે કે કાળ મારો મિત્ર છે તો સાઠ વર્ષે પણ ભણી શકે છે.

ક્રોધ આવે ત્યારે આપણે ક્રોધના ગુલામ બની જઈએ

જીવનનો અરુણોદય

૭૭

છીએ. માન આવે ત્યારે આપણે માનના ગુલામ બની જઈએ છીએ. માયા આવે ત્યારે આપણે માયાના ગુલામ બની જઈએ છીએ. લોભ આવે ત્યારે આપણે લોભના ગુલામ બની જઈએ છીએ.

નિર્ણય એટલે મનની ગાંઠ કાઢી નાખવી જોઈએ. મનની, તનની અને વચનની ગાંઠોને છોડી દેવી જોઈએ. નિર્ઝંથના આપણે ઉપાસક છીએ. સમકિત આત્માને કદાચડનો આચડ ન હોય. બીજાનું સાચું ચડણ કરે છે અને પોતાનું ખોટું છોડી દે છે.

સમકિત આત્મા

જેમ કીચડ હોય ત્યારે બહુ સંભાળીને ચાલવું પડે છે, તેમ સુખમાં પણ સંભાળીને રહેવાનું છે. સુખ એ છાંયડો અને દુઃખ એ તડકો છે. જેમ છાંયડામાં જીવજંતુઓ પુષ્કળ થાય છે અને રહે છે તથા તડકામાં જીવજંતુઓ થતાં નથી, હોય તે ચાલ્યાં જાય છે. તેમ સુખનો ભય છે, જ્યારે દુઃખનો ભય નથી.

વર્ષગાંઠ એટલે દૂધ કોલ્ડિંગ, આઈસક્રીમ પાર્ટી કે સાંતું જમવાનું નહિ, પણ આખા વર્ષ પાસેથી સુકૃત્યો કરાવીને ગાંઠ બાંધી લેવી. જેવું કે જ્ઞાનદર્શન, દાન-શીલ-તપ-ભાવથી સુકૃત્ય કરી લેવાનું છે.

સુખમાં ભગવાન યાદ નથી આવતા પણ દુઃખમાં

૭૮

જીવનનો અરુણોદય

જરૂર યાદ આવે છે કાંતો વાગે ત્યારે ભગવાન યાદ આવે છે અને આઈસક્રીમ ખાઈએ ત્યારે યાદ નથી આવતા. જે સુખ આવતી કાલ માટે કંઈ ન કરવા દે તે સુખ નકામું છે. વિષયો ઉપરથી આસક્તિ ચાલી જાય છે અને ભૌગોલિક પદાર્થો ગમતા નથી.

ભોગના પ્રકાર કેટલા છે ? ત્રણ પ્રકાર છે : (૧) આકર્ષે છે. (કોઈનો મહેલ જોઈને આકર્ષાઈએ છીએ) (૨) આકર્ષાઈને ભોગવી નથી શકતા. (કમાયા પણ પાર્ટી ફેઇલ ગઈ) (૩) આપીને ભોગવ્યા વગર આત્મું જાય છે, શ્રદ્ધાળુનો પાયો (સિમેન્ટનો) મજબૂત છે, જ્યારે અશ્રદ્ધાળુનો પાયો (રેતીનો) નબળો છે.

સાચો ત્યાગ પાયામાં હોય તો જ વૈરાગ્ય ટકી શકે છે, સમકિત દષ્ટિ આત્માના હૃદયમાં કરુણાનો સ્રોત વહે છે. માનવીના જીવનમાં કરુણાની ભીનાશ હોય તો તેમાં સરસ બગીચો જોગશે. કરુણાવાળા હૃદયને મીઠુ સાથે પણ ન સરખાવાય. માખણ સાથે પણ ન સરખાવાય. કારણ કે મીઠુ તો અગ્નિના સંસ્કારથી ઓગળી શકે છે અને માખણ પણ અગ્નિના સંસ્કારથી ઘી બની જાય છે.

પ્રિય અને પર્ય સત્ય

મિથ્યાવાદનો ત્યાગ કરવાનો છે. જેટલું બોલવાનું છે તે સાચું બોલવાનું છે. સત્ય હોય તે બધું નહીં બોલવાનું.

જીવનનો અરુણોદય

૭૯

સત્ય પણ પ્રિય અને પથ્ય હોવું જોઈએ. પ્રિય અને પથ્ય ઉપર સત્યની ગાડી બરાબર ચાલે છે. આમાંથી એક પાટો ઊતરી જતાં એકસડન્ટ થઈને એકેલા પેસેન્જરો મરી જાય છે.

જ્ઞાનીનાં પ્રિય અને પથ્ય વચનથી મનને શાન્તિ થાય છે. અપ્રિય વચન સાંભળવાથી નુકસાન થાય છે. બોલનારનું ગળું દુખે છે અને સાંભળનારનો ટાઈમ બગડે છે.

વર્ષાનું બિંદુ કાગળ ઉપર પડતાં મોતી જેવું લાગે છે અને છીપતા મોઢામાં વર્ષાનું બિંદુ પડતાં તે બિંદુ સાચું મોતી બની જાય છે. જેનામાં પાત્રતાનો થોડો અંશ પડેલો છે તેમના આત્મામાં થોડું પરિવર્તન પણ આવે છે, અપાત્રને કદી પરિવર્તન આવતું નથી.

આપણે જ્યારે સત્ય બોલીએ ત્યારે વિચારવાનું કે આપણે શા માટે બોલીએ છીએ. જો બોલવાથી સામાને સમાધાન થાય, બીજને શાન્તિ થાય અને બીજને બાલશે શાંત થાય તે વચન બોલ્યા પ્રમાણુ છીએ.

જ્ઞાનીનું વચન લગલગ મૌન જ હોય છે. પણ જ્યારે બીજનું ભલું થવાનું હોય છે, સમાધાન થવાનું હોય છે ત્યારે જ જ્ઞાની બોલે છે. ગામમાં જ્યારે કોઈ કેસ થાય ત્યારે સારામાં સારા સોલિસિટરને ત્યાં જરૂર પડે ગામના લોકો જાય છે. વિચારીને ચિંતનપૂર્વક બોલવાથી વચનની કદર લોકો કરે છે.

૮૦

જીવનનો અરુણોદય

પ્રિય અને પથ્ય વચનનું સત્ય અર્ધ સત્ય છે. બોલનાર કોઈ વાર ગોટાળો કરી બેસે છે. અસત્ય માણસનો વિશ્વાસ કોઈ કરતું નથી. ઘણા લોકો સત્ય બોલે છે છતાં જરૂર પડે અસત્ય બોલતાં અચકાતા નથી.

સત્યનો દેખાવ કરે અને અસત્ય પીરસી જાય તે લોકો સમાજને નુકસાન કરે છે. જે લોકો કેસરનો ચાંદલો કપાળે કરે છે, પણ હૃદયમાં નથી કરતા તેવા લોકો ખીબને છેતરે છે.

